

ATT LEVA EN DAG I TAGET

– mottagandets betydelse för barn som flytt

INNEHÅLL

Förord	5
Inledning	6
Barnets mänskliga rättigheter.....	6
Rapportens syfte och innehåll.....	7

En migrationsrätt i förändring	8
Barn i asylprocessen.....	8
Nya migrationslagstiftningen – EU:s miniminivå och barnkonventionen	8
Viktiga förändringar inom migrationsrätten.....	10
Familjeåterförening och välfärden.....	12
Olika rättigheter för vuxna skapar ett ojämlikt mottagande	12
Barns möjligheter att få sina rättigheter tillgodosedda.....	15
Ali berättar	16

Mottagandets betydelse för barn som flytt	18
Riskgrupp för psykisk ohälsa.....	20
Särskild utsatthet hos papperslösa och ensamkommande barn.....	21
Särskilda riskfaktorer	21
Skyddsfaktorer – mottagandets betydelse	22
Mottagandet är avgörande.....	22
Vikten av socialt stöd	22
Vikten av ett gott bemötande.....	23
Attityder och stigmatisering	24
Skolans och förskolans roll.....	24
Vikten av professionellt stöd och hjälp	26
Bris arbete för barn som flytt.....	28
Bris stöd till barn	28
Bris stöd till föräldrar	29
Bassma berättar	30

Sveriges åtaganden för barn som flytt	32
Barn som flytt och barnkonventionen	32
Sverige kritiserats internationellt	34
Olga berättar	36

Rekommendationer	38
En migrationslagstiftning i förändring skapar konsekvenser för barn.....	38
Barn som flytt löper ökad risk att växa upp med sämre levnadsvillkor	38
Vikten av stöd.....	39
Bris vill se.....	41
Råd till dig som möter barn som flytt	41

Agenda 2030	42
--------------------------	-----------

Referenser	43
-------------------------	-----------

BRIS
bris.se
info@bris.se
Swish: 9015041
Pg: 901504-1

Redaktör: Johanna Lagerfors (OTW)
Textförfattare: Johanna Lagerfors (OTW)
Elin Inge och Maria Thell (CHAP, Uppsala universitet)
Terese Ahlstedt och Maja Dahl (Bris)
Formgivare: Emma Kristensson / Karin Freij (OTW)
Illustration: Elin Svensson (Agent Molly & Co)
Tryck: åtta45

Den här rapporten har tagits fram med stöd från Kavlifonden och Egmont Fonden. Citaten i rapporten är exempel på vad barn och vuxna har berättat för Bris. Alla exempel är baserade på samtal och har valts ut för att visa vad barn och vuxna pratar om med Bris. Ett citat kan ha delar från flera samtal med olika barn. Bris kan också göra mindre justeringar i citaten i syfte att anonymisera dem. Barn och vuxna kan vara helt trygga med att de är anonyma hos Bris.

Foto: Unsplash

Jag hoppas att den här rapporten ska inspirera till ett Sverige där alla barn, oavsett om de har uppehållstillstånd eller inte, får tillgång till sina rättigheter.

FÖRORD

Foto: Fredrik Hjerling

Sverige har de senaste åren varit med om två perioder då många människor flytt hit och sökt asyl här – 2015 och nu i och med Rysslands invasion av Ukraina. Många av dem som flytt till Sverige är barn och de har kommit ensamma eller tillsammans med vårdnadshavare.

Under dessa år har vi sett hur politiken svängt och hur migrationslagstiftningen har genomgått stora och snabba förändringar. Bris och många med oss har framfört kritik om att den nya lagstiftningen med korta tillfälliga uppehållstillstånd och skärpta krav för familjeåterförening inneburit försämringar för barn på flykt.

Vi på Bris möter många av dessa barn och familjer i vår stödverksamhet. För den här gruppen barn har hela livet förändrats och nu befinner sig barnen i ett nytt samhälle med ett nytt språk och nya förutsättningar. För Bris berättar barn och föräldrar om brister och utmaningar i mottagandet. Många tvingas flytta runt, har dålig ekonomi och lever i stor osäkerhet rörande frågan om de ska få stanna i Sverige eller inte. De kämpar med språket och med att få känna gemenskap och må bra. Dessutom har många av barnen varit med om svåra och traumatiska händelser i landet de flytt ifrån och under flykten till Sverige. Med ett tryggt och förutsägbart mottagande och med rätt stöd kan riskerna för att barnet utvecklar eller fördjupar psykisk ohälsa minskas.

Hela livet har förändrats och nu befinner sig barnen i ett nytt land med nytt språk och nya förutsättningar.

Och tvärt om – med en hög grad av osäkerhet, tillfällighet och brist på socialt och professionellt stöd kan riskerna öka. Hur livet blir för barn som flytt hit beror till stor del på rådande migrationspolitik men även på hur Sverige organiserar praktiska saker. Det kan handla om boende, ekonomi och utbildning och vilket stöd barnen och familjerna får. Dessutom spelar generella attityder i samhället stor roll för möjligheten att känna gemenskap och må bra.

I den här rapporten berättar vi med hjälp av forskning, barns och föräldrars röster, och Bris erfarenheter om Sverige som mottagarland och dess betydelse för de barn som kommer hit. Förhoppningsvis kan den här rapporten bidra till att synliggöra och lyfta vikten av ett gott mottagande och bemötande inom alla de arenor som barnen och familjerna kommer i kontakt med. Jag hoppas även att den här rapporten ska ge inspiration om ett framtida Sverige där alla barn, oavsett om de har uppehållstillstånd eller inte, får tillgång till samtliga av sina rättigheter i barnkonventionen. Tillsammans kan alla vi vuxna som möter barnen göra stor skillnad – både här och nu och på sikt. ♦

Magnus Jägerskog
Generalsekreterare Bris

INLEDNING

Vad betyder mottagandet för barn som flytt och hur kan Sverige som mottagarland säkerställa att varje barn ges tillgång till sina rättigheter? Eller med andra ord – hur bygger vi ett mottagande där barn som förlorat sitt sammanhang kan bli trygga, inkluderas och skapa sig en framtid?

Barn och familjer som flytt till Sverige kommer snabbt i kontakt med många delar av det svenska samhället, till exempel med förskolan, skolan, myndigheter och vården. Hur dessa arenor är organiserade, vilken migrationspolitik som förs och vilka attityder som finns i samhället i stort, utgör tillsammans mottagandet.

Det går inte att säga hur många barn i Sverige som har ett behov av stöd utifrån erfarenheter av krig och flykt. Svåra omständigheter sätter spår och det kan finnas ett stödbehov för personer även på längre sikt och i kommande generationer. Ett stort antal barn och familjer är alltså beroende av att Sverige kan erbjuda ett gott mottagande – långt fler än de som kommer hit just nu.

Barn med erfarenhet av krig och flykt har ofta varit med om svåra saker och har som grupp en ökad risk för att utveckla eller fördjupa psykisk ohälsa. Forskning visar att hur ett barn tas emot i det nya landet – det vill säga hur väl barnets rättigheter tillgodoses – i hög grad påverkar barnets mående och möjlighet till utveckling. Det gör att det finns goda möjligheter för oss som samhälle att göra insatser som verkligen gör skillnad.

BARNETS MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER

Barn har ofta inte själva valt att lämna sitt land och kan i lägre grad än vuxna överblicka konsekvenserna av en flykt. I en migrationsprocess är barn därför ofta mer utsatta än vuxna och löper högre risk att utnyttjas, vilket gör det särskilt viktigt att deras mänskliga rättigheter tillgodoses.

Alla barn som vistas i Sverige har, oavsett om de har uppehållstillstånd eller inte, identiska rättigheter. Det gäller exempelvis rätten till bästa uppnåeliga hälsa, rätten till utbildning, rätten till lek, fritid och vila och rätten att inte utsättas för diskriminering. Sverige måste verka för att stödja varje barn utifrån barnets unika behov och agera på ett sätt som gör att barnets rättigheter kan uppfyllas. Trots detta skiljer sig barns möjligheter att få tillgång till sina rättigheter åt.

För sjätte gången har Sveriges regering granskats av FN:s barnrättskommitté gällande hur väl Sverige lever upp till barnkonventionen. Slutatserna av granskningen presenterades i februari 2023 och visar att kommittén välkomnar att barnkonventionen blev svensk lag 2020. Men kommittén uttrycker också stor oro för områden där den anser att omedelbara åtgärder behöver vidtas. Ett sådant område rör situationen för barn i migration. Kommittén lyfter bland annat vikten av att barn som flytt snabbt får tillgång till psykosocialt stöd.

Barn som flytt

Den här rapporten fokuserar på en grupp som här kallas "barn som flytt", det vill säga barn som själva flytt till Sverige eller kommit i efterhand via anknytning. Inom gruppen finns barn i asylprocessen, barn med tillfälliga eller permanenta uppehållstillstånd, barn med uppehållstillstånd enligt massflyktsdirektivet, barn som vistas i Sverige utan uppehållstillstånd (det som brukar benämnas som "papperslösa barn") och barn som är svenska medborgare. Vissa barn har kommit ensamma, medan

andra har kommit tillsammans med vårdnadshavare. Gemensamt för denna heterogena grupp är att det handlar om barn och barnfamiljer med någon slags erfarenhet av flykt från krig, konflikter eller andra svåra förhållanden.

Med barn menas alla människor mellan 0 och 18 år. I rapporten används begreppet "flykting" enbart som en juridisk term – annars används begreppet "barn som flytt".

RAPPORTENS SYFTE OCH INNEHÅLL

Syftet med den här rapporten är att sätta fokus på vad Sverige som mottagarland kan göra för att barn som flytt hit ska må bra, utvecklas och ges goda framtidsmöjligheter. Genom rapporten vill vi också sammanfatta de senaste årens stora förändringar inom migrationsrätten och beskriva hur de har påverkat barns faktiska möjligheter att få sina rättigheter tillgodosedda.

Rapporten bygger på aktuell forskning, rapporter från organisationer och myndigheter, barns och familjers upplevelser av Sverige som mottagarland och Bris erfarenheter av att möta och ge stöd till dem, samt på intervjuer med barn och unga med erfarenhet av krig och flykt.

Rapporten belyser tre teman:

1. Barn i migration och hur de senaste årens förändringar i migrationslagstiftningen har påverkat barns möjlighet att få sina rättigheter tillgodosedda.
2. Mottagandets betydelse för barn som flytt – riskfaktorer och skyddsfaktorer.
3. Sveriges åtaganden för barn som flytt och den internationella kritik som riktats mot Sverige som mottagarland.

Civilsamhället har stor betydelse för barn och familjer som flytt. Under de perioder då många människor sökt asyl i Sverige har ideella organisationer genom att agera snabbt kunnat ordna boende, sammanhang och stöd till människor i kris. De har täckt upp när offentliga instanser inte varit lika snabba på att ställa om. För att synliggöra var det yttersta ansvaret i Sverige som stat ligger fokuserar den här rapporten på de statliga, regionala och kommunala arenorna av mottagandet.

Rapporten mynnar ut i ett antal rekommendationer för hur Sverige som mottagarland i högre grad kan ta emot och stödja barn och familjer med erfarenhet av krig och flykt.

1. EN MIGRATIONSRRÄTT I FÖRÄNDRING

De senaste 150 åren har Sverige gått från att vara ett utvandringsland till ett invandringsland. Sedan 1990-talet har antalet människor som sökt asyl i Sverige ökat. Hur många som kommit har varierat från år till år. Efter 2011 ökade invandringen till Sverige sedan kriget i Syrien inletts. Situationen i Syrien förvärrades under de följande åren och fler tvingades fly. Under 2015 var antalet personer som sökte asyl i Sverige på historiskt höga nivåer. Då sökte nästan 163 000 personer asyl här, varav drygt 70 000 var barn. Hälften av dem var ensamkommande barn.

Mellan 2016 och 2020 minskade antal asylsökande, för att sedan öka igen under 2022 som en följd av Rysslands invasion av Ukraina. I mars 2022 aktiverade EU det så kallade massflyktsdirektivet – en åtgärd för att ge omedelbart och tillfälligt skydd till människor på flykt från länder utanför EU. Vid årets slut hade omkring fem miljoner ukrainare fått uppehållstillstånd i EU-länder. Cirka 47 000 personer från Ukraina beviljades uppehållstillstånd i Sverige enligt massflyktsdirektivet, varav cirka 13 000 var barn.

Barn i migration

- Globalt är ungefär en fjärdedel av alla asylsökande och flyktingar barn.
- Av det totala antalet asylsökande 2022 var ungefär fyra procent ensamkommande barn. Det motsvarade 630 barn. Det kan jämföras med 2015 då 35 369 ensamkommande barn sökte asyl här – fler än någonsin tidigare.¹
- I augusti 2023 var 15 091 barn inskrivna i Migrationsverkets mottagnings-system. 673 av dessa barn var ensamkommande och av dem hade ungefär hälften beviljats uppehållstillstånd enligt massflyktsdirektivet. Av de övriga 14 418 barnen, som kom tillsammans med en vårdnadshavare, hade 10 228 beviljats uppehållstillstånd enligt massflyktsdirektivet.²

Under 2022 fick totalt 142 179 personer uppehållstillstånd i Sverige. Av dessa var uppehållstillstånd genom EU:s massflyktsdirektiv den vanligaste typen som utfärdades, följt av uppehållstillstånd på grund av arbete och därefter genom familjeanknytning.

BARN I ASYLPROCESSEN

Barns rättigheter har en särställning och Migrationsverket ska ta särskild hänsyn till barnets bästa i en asylprocess. Alla barn har rätt att tala och bli lyssnade på och Migrationsverkets handläggare ska i så hög grad som möjligt anpassa utredningar om asylskäl utifrån barnets ålder, mognad och hälsa. Barn kan ha egna asylskäl och dessa kan skilja sig från föräldrarnas. Barns egna asylskäl kan tex handla om risken att bli barnsoldat eller att utsättas för könsstympning. Migrationsverkets egen granskning visar att detta inte görs i tillräckligt stor utsträckning och att barn som flyr tillsammans med sina familjer riskerar att hamna i skuggan av sina föräldrars prövning.³

NYA MIGRATIONSLAGSTIFTNINGEN – EU:S MINIMINIVÅ OCH BARNKONVENTIONEN

De senaste åren har svensk migrationslagstiftning genomgått flera förändringar som fått stora konsekvenser för personer som söker asyl i Sverige. Innan den tillfälliga begränsningslagen infördes 2016 innebar lagstiftningen att människor som beviljades asyl i princip hade samma rättigheter, oavsett grund för uppehållstillstånd.

Sverige har rätt att reglera invandringen och bestämma på vilka grunder icke-medborgare får vistas i landet. Men Sverige har också antagit barnkonventionen som lag och skrivit under en rad internationella konventioner som till viss del styr på vilka sätt invandringen får regleras. Sedan den tillfälliga lagen infördes 2016 har regeringen uttryckt att Sveriges migrationslagstiftning bör anpassas till EU:s miniminivå, alltså utifrån vad som regleras enligt EU-rätten och Europakonventionen.

¹ migrationsinfo.se Ensamkommande barn hämtat 2023-09-27

² Migrationsverkets statistik hämtat 2023-09-27

³ Migrationsverket dnr 1.3.4-2022-26331

VIKTIGA FÖRÄNDRINGAR INOM MIGRATIONSRÄTTEN

1994

Dagersättningen för asylsökande (LMA) införs

Dagersättningen är det ekonomiska stöd som asylsökande och personer med uppehållstillstånd enligt massflyktsdirektivet kan ansöka om ifall de saknar egna tillgångar. För en ensamstående vuxen är den högsta dagsättningen 71 kr per dag⁴. Dagersättningen har inte höjts sedan den infördes 1994.

Juli 2014

Särskilt ömmande omständigheter införs

En barnrättslig utveckling av migrationslagstiftningen görs. Upphållstillstånd på synnerligen ömmande skäl kan beviljas personer som inte anses ha asylskäl, men där det finns skäl som gör att det är inhumant att utvisa dem, till exempel svår sjukdom och där vård inte kan fås i hemlandet. 2014 läggs en bestämmelse till om att det för barn räcker med särskilt ömmande skäl, vilket är en lägre allvarlighetsgrad.

Juli 2016

Tillfälliga begränsningslagen träder i kraft

Den tillfälliga lagen träder i kraft den 22 juli 2016, men gäller retroaktivt från den dagen då regeringen presenterade lagen, den 24 november 2015.

Juli 2018

– Tillfälliga begränsningslagen förlängs

– Nya gymnasielagen införs

En komplettering av gymnasielagen, kallad nya gymnasielagen, införs. Under 2015 och 2016 har Sverige väldigt långa handläggningstider i asylprocessen. Detta leder till att en del barn som hunnit fylla 18 år under processen bedöms som vuxna. Under perioden skrivs även flera ensamkommande barn upp i åldern efter medicinska åldersbedömningar, och bedöms därmed vara vuxna. Nya gymnasielagen införs för att ge personer som av dessa skäl nekats asyl en möjlighet att få stanna för att studera på gymnasienivå och sedan söka jobb i Sverige. För att kunna söka uppehållstillstånd enligt nya gymnasielagen är personen tvungen att ha sökt asyl innan 24 november 2015. (Det går inte längre att söka uppehållstillstånd enligt denna lag.)

Juli 2021

Ny lagstiftning träder i kraft

Den 22 juli träder den nya migrationslagstiftningen i kraft. Enligt den nya migrationslagstiftningen är tillfälliga uppehållstillstånd norm, familjeåterförening gäller enbart make/maka/sambo och barn under 18 år och det finns krav på bostad och försörjning. Upphållstillstånd ges till flyktingar, alternativt skyddsbehövande och kvotflyktingar, samt på grund av synnerligen ömmande skäl för vuxna och särskilt ömmande skäl för barn.

4 mars 2022

Massflyktsdirektivet aktiveras

EU-kommissionen väljer den 4 mars 2022 att aktivera massflyktsdirektivet⁶, som reglerar miniminormer för att ge tillfälligt skydd i en EU-stat vid situationer där många människor från samma land söker asyl samtidigt. Direktivet som funnits sedan 2001 har aldrig tidigare aktiverats. De som kan få uppehållstillstånd genom direktivet är personer som är medborgare och har bott i Ukraina, har uppehållstillstånd i Ukraina eller är medföljande till någon som uppfyller de andra två kraven. Upphållstillstånd genom massflyktsdirektivet gäller till den 4 mars 2024. Om EU bedömer att säkerhetsläget i Ukraina ändras kan det datumet både förlängas och förkortas⁷.

2006

Utlänningslagen träder i kraft

Utlänningslagen träder i kraft 2006. Permanenta uppehållstillstånd är norm, oavsett om personen fått uppehållstillstånd som flykting eller på annan grund.

24 november 2015

Den tillfälliga lagen presenteras

Vid en presskonferens den 24 november 2015 presenterar dåvarande regering den tillfälliga lagstiftning som begränsar möjligheten att söka uppehållstillstånd i Sverige⁵. Lagändringen innebär bland annat att tillfälliga uppehållstillstånd (i stället för permanenta) blir norm, kraven för familjeåterförening skärps och personer som får skydd som alternativt skyddsbehövande förlorar rätten till familjeåterförening med undantag för de fall där ett nekande bedöms strida mot ett svenskt konventionsåtagande.

Maj 2017

Gymnasielagen införs

Barn som kommit ensamma till Sverige och som nekats asyl kan endast utvisas om mottagarlandet har ett ordnat mottagande, annars skjuts utvisningen upp i väntan på 18-årsdagen. För att ge ensamkommande barn som kommit till Sverige 2015 och nekats uppehållstillstånd en möjlighet att stanna införs en ändring i den tillfälliga begränsningslagen som kallas för gymnasielagen. Lagen ger uppehållstillstånd under tiden barnet läser på gymnasiet. Enbart barn som sökt asyl innan den 24 november 2015, och nekats, kan ansöka om uppehållstillstånd enligt gymnasielagen.

Juli 2019

– En parlamentarisk kommitté tillsätts för att ta fram en långsiktigt hållbar migrationslagstiftning

– Tillfälliga begränsningslagen förlängs i ytterligare två år

Vid förlängning av den tillfälliga begränsningslagen får alternativt skyddsbehövande rätt till familjeåterförening.

Oktober 2022

Regeringen och dess samarbetsparti presenterar Tidöavtalet med nya förslag om begränsningar i migrationslagstiftningen

Efter valet 2022 presenterar den nya regeringen tillsammans med samarbetspartiet SD den politik de kommit överens om att genomföra. I avtalet finns bland annat överenskommelse om att Sverige ska ligga på EU:s miniminivå vilket bland annat innebär att rätten till tolk och offentligt finansierat ombud i asylprocessen ska ses över. Antalet kvotflyktingar som Sverige tar emot ska minskas från 5 000 till 900 per år. En utredning ska se över möjligheten att införa transitcenter där den asylsökande ska bo under hela asylprocessen. En annan utredning ska se över möjligheten att låta asylsökande i större utsträckning bära kostnaden för asylprocessen. Genom avtalet föreslås även att myndigheter och kommuner som kommer i kontakt med personer som befinner sig i Sverige utan tillstånd ska vara skyldiga att anmäla dem till polisen och Migrationsverket.

⁴ Migrationsverket.se, hämtat 2023-08-25

⁵ Lag 2016:752 om tillfälliga begränsningar av möjligheten att få uppehållstillstånd i Sverige.

⁶ European Commission, Migration and Home Affairs

⁷ Migrationsverket info om uppehållstillstånd enligt massflyktsdirektivet, hämtat 2023-06-01

Foto: Unsplash

FAMILJEÅTERFÖRENING OCH VÄLFÄRDEN

Under de senaste åren har flera förändringar gjorts kring rätten till familjeåterförening. Mellan 2016 och 2019 hade exempelvis inte personer som fått skydd som alternativt skyddsbehövande rätt att återförenas med sina familjer⁸. Andra förändringar som skett rör vem som har rätt att ansöka om att återförenas med en person i Sverige och vilka krav som personen i Sverige måste uppfylla för att få ta hit sin anhörige.

Vid familjeåterförening är det personen som inte är i Sverige som ansöker om att få återförenas med personen som är här.⁹ Enligt den nya migrationslagstiftningen som trädde i kraft 2021 får endast make, maka, sambo och barn under 18 år ansöka om familjeåterförening. Det har även införts strängare försörjningskrav för familjeåterförening, vilket påverkar den faktiska möjligheten för familjer att återförenas. Under första halvan av 2023 beviljades ungefär hälften av alla ansökningar om familjeåterförening.¹⁰

När en vuxen har ansökt om asyl i Sverige får hen rätt till vissa delar av välfärden. I väntan på att asylutredningen ska bli klar har personen rätt att bo på ett av Migrationsverkets boenden (ABO), men kan även välja att ordna ett eget

boende (EBO), och då bekosta boendet själv. Asylsökande kan ansöka om att få arbeta under asylutredningen. Under tiden asylansökan behandlas har personen rätt att få ekonomiskt stöd (LMA). De nivåer som dagersättningen ligger på nu bestämdes 1994.

OLIKA RÄTTIGHETER FÖR VUXNA SKAPAR ETT OJÄMLIKT MOTTAGANDE

Att rättigheterna skiljer sig åt för vuxna och att migrationslagstiftningen har genomgått många förändringar de senaste åren, har i flera fall resulterat i att systemet upplevs som svårbegripligt och orättvist. Ett exempel är när massflyktsdirektivet aktiverades och människor som flytt från Ukraina inte behövde genomgå asylprocessen, samtidigt som många asylsökande genomgått långdragna processer med allt vad det innebär. Ett annat exempel är att massflyktsdirektivet inte, likt andra grunder för uppehållstillstånd, ger rätt till SFI-undervisning och etableringsstöd.

De snabba förändringarna i kombination med en aktiv debatt om migrationspolitiska förslag, har ytterligare bidragit till att öka osäkerheten kring vilka rättigheter olika personer har och vad som egentligen gäller.

Vuxnas rättigheter skiljer sig åt beroende på uppehållsgrund. Barns rättigheter är alltid desamma för varje barn som vistas i Sverige, oavsett om barnet har uppehållstillstånd eller inte.

VUXNA

	Asylsökande	Upphållstillstånd	Massflyktsdirektivet	Inget tillstånd (befinner sig i Sverige utan uppehållstillstånd)
Boende	Ja	Ja	Ja	Nej*
Daglig ersättning	Ja	Nej	Ja	Nej
Etableringsinsatser	Nej	Ja	Nej	Nej
Arbeta	Går att ansöka om	Ja	Ja	Nej
SFI	Nej	Ja	Nej men från 1 juni 2023 får kommuner låta personer delta i SFI.	Nej
Vård	Akut**	Ja	Akut**	Akut**
Tandvård	Akut**	Ja	Akut**	Akut**

BARN

	Asylsökande	Upphållstillstånd	Massflyktsdirektivet	Inget tillstånd (befinner sig i Sverige utan uppehållstillstånd)
Skola/förskola	Ja	Ja	Ja	Ja
Vård	Ja	Ja	Ja	Ja
Tandvård	Ja	Ja	Ja	Ja

* Vuxna med barn under 18 år kan få stöd med boende och daglig ersättning.

** Vuxna har rätt till vård och tandvård som är akut eller där fördröjning av vård kan få allvarliga följder för patienten, det som kallas "vård som inte kan anstå". Det har framförts kritik att begreppet vård som inte kan anstå är svårtolkat och leder till att olika vårdgivare gör olika bedömningar¹¹.

⁸ Det fanns dock en säkerhetsventil i lagstiftningen som sa att uppehållstillstånd ska beviljas om det skulle strida mot ett svenskt konventionsåtagande att neka ett sådant tillstånd.

⁹ Lagstiftningen för familjeåterförening gäller alla personer som vill leva tillsammans med någon i Sverige.

¹⁰ Migrationsverkets statistik (hämtad 2023-09-05)

¹¹ Läkartidningen. 2014,111:CTFR

”

Jag lever en dag i taget, det går inte att tänka på framtiden. Jag försöker lära mig språket och integreras men det är svårt när man inte vet om direktiven kommer att ändra sig. Kommer vi vara kvar här eller inte? / Barn

” *Min 15-åriga dotter har feber och ont i njurarna. Men vi vågar inte söka vård eftersom jag inte vet om vi kommer ha råd att betala för besöket. / Förälder*

” *Min familj har inte råd med busskort, så jag kan inte längre hålla på med min idrott, för jag måste åka buss dit. Det är synd för att vara där fick mig att må lite bättre. / Barn*

Barns möjligheter att få sina rättigheter tillgodosedda

Att vuxna tilldelas olika rättigheter påverkar i sin tur barnens möjligheter att få sina rättigheter tillgodosedda – trots att rättigheterna rent juridiskt är desamma för alla barn som vistas i Sverige.

Den faktiska tillgången och tillgängligheten till vård skiljer sig till exempel åt beroende på var i landet barnet bor. Tillgången är också beroende av hur väl vuxna i barnets närhet känner till och har kunskap om var, när och hur man kan söka vård i Sverige. Framför allt skiljer sig tillgången till vård för papperslösa barn. Att vården i relativt hög grad är digitaliserad försvårar tillgången för personer utan personnummer (eller samordningsnummer) och bankkort. Dessutom är många rädda för att bli angivna till polisen eller Migrationsverket, vilket riskerar att leda till att papperslösa barn inte får hjälp med eller själva söker vård lika ofta.

Föräldrar söker ibland vägledning hos Bris angående hur de ska kunna komma i kontakt med sjukvården, hur den fungerar och vem som betalar. En del som varit under medicinsk behandling i hemlandet har frågor om hur behandlingen kan återupptas eller slutföras i Sverige. Att få tillgång till tolk eller på annat sätt få sina behov framförda och förstådda av olika sjukvårdsinstanser beskrivs som en stor utmaning och ett hinder för att få vård.

Föräldrarnas uppehållstillstånd påverkar även vilken typ av ekonomiskt stöd familjen kan få. Ukrainare som fått uppehållstillstånd genom massflyktsdirektivet och asylsökande som drabbas av långa asylprocesser lever under lång tid på den låga LMA-ersättningen.

Att leva i en ekonomiskt pressad situation påverkar barn och vuxna och är en känd riskfaktor för stress och psykisk ohälsa. Risken för familjekonflikter och våld ökar också.

I samtal med Bris beskriver barn att de märker när deras föräldrar är oroliga för ekonomin. En del barn har funderingar kring hur de själva kan ta ansvar och hjälpa till. Bland annat berättar barn om att de undviker att prata om sitt eget mående för att inte belasta föräldrarna och att de avstår från fritidsaktiviteter.

Boendesituationen är ytterligare en faktor som många nyanlända barn och familjer beskriver för Bris att de kämpar med. Många har tvingats flytta upprepade gånger under de första åren i Sverige. En flytt innebär oftast ett uppbrott från förskola/skola och vänner, vilket kan inverka negativt på barnets rätt till en utbildning av god kvalitet. Barnets och familjens möjlighet att bygga upp ett socialt nätverk försvåras och barnets tillgång till socialt stöd och en meningsfull fritid minskar.

Att leva under tillfällighet i form av temporära boenden och en osäkerhet om huruvida man får stanna i Sverige eller inte skapar en otrygg och oförutsägbar vardag. Avsaknaden av förutsägbarhet är extra svår att hantera för människor som befinner sig i kris och/eller har varit med om traumatiserande händelser. Om tillfälligheten varar under en lång period, kanske flera år, är risken stor att det påverkar den psykiska hälsan negativt och frånvaron av rättigheter blir än mer påtaglig. Utifrån ett barnperspektiv är tiden extra betydelsefull – mycket hinner hända i barnets liv och personliga utveckling under ett eller ett par år.

” Jag kommer från Afghanistan men är född och uppvuxen i Iran tillsammans med min mamma, pappa och fem syskon. Livet var svårt för oss afghaner i Iran, vi hade begränsningar och fick utstå rasism, trakasserier och våld.

Jag gick i skolan till sjätte klass och arbetade därefter som skraddare för att hjälpa till med försörjningen. Min storebror tvingades gå med i armén efter hot om att hela familjen annars skulle deporteras till Afghanistan. Han offrade sig för oss andra utan att vi visste om det och dog tyvärr i kriget. Militären hade även fått koll på mig och när min pappa fick veta det valde han att skicka mig ut ur landet i hopp om ett bättre och säkrare liv. Då var jag 14 år.

Efter ett års flykt kom jag till Sverige. Jag hade till en början svårt att lita på människor. Under flykten fanns bedragare, rånare, kidnappare. Jag sov dåligt och hade vapen med mig för att ingen skulle kidnappa mig. Men när jag kom fram fick jag en bra känsla inför det här landet och tyckte om hur man tog hand om människor här. Jag upplevde att människor var snälla och hjälpsamma. I Sverige finns lagar som gör att rasister inte syns på samma sätt som i Iran, eftersom det finns konsekvenser här. I Iran kunde det vara såhär: om en iranier dödades av en annan iranier skylldes man på en afghan. Vi hade inga rättigheter. Jag hamnade först i Malmö där jag träffade socialtjänsten och Migrationsverket. De skickade mig med tåg till Örebro och jag kom till ett tillfälligt boende. Jag var rädd första kvällen, jag visste inte om det var farligt för mig att vara där. Jag tänkte på min flykt hit och alla farliga människor, så jag somnade försiktigt. Efter ett tag träffade jag andra afghaner som jag kunde prata med. Andra kunde jag inte prata med alls i början på grund av språket. Jag var ständigt på min vakt och beredd på att något dåligt kunde hända.

I BÖRJAN VISSTE JAG ingenting om asyl och rättigheter. På boendet fick jag mer information om det svenska systemet och det var bra, fler barn borde få den möjligheten. Däremot fick jag ingen hjälp med hur jag skulle lära mig saker, som språket och skolan.

Efter två veckor fick jag veta att jag skulle vara kvar på boendet. Det kändes bättre och bättre. Personalen var hjälpsam. Jag mådde både bra och dåligt, det var skönt att jag var kvar i ett land som kändes tryggt men jobbigt att inte ha kontakt med familjen på över ett år. De hade bytt adress och telefonnummer eftersom militären var ute efter dem på grund av att jag hade flytt. Min familj tvingades gå under jorden. De visste inte hur jag mådde och jag visste inte hur de mådde. Efter ett år fick vi kontakt igen tack vare en vän i Iran. Det var jätteskönt och gjorde mig väldigt glad.

Väntan på svar från Migrationsverket påverkade också hur jag mådde. Skulle jag få stanna kvar i Sverige eller inte? Jag var stressad, kunde bli ibland och kände mig orolig. Efter lite mindre än

ett år fick jag permanent uppehållstillstånd och blev jätteglad, men jag kunde inte dela glädjen med någon eftersom många andra barn inte visste vad som skulle hända med dem. Andra bra stunder var att jag kunde prata med personal på boendet, jag kunde gå till skolan, bli bättre på språket och mer självständig. Jag kommer ihåg första besöket hos tandläkaren utan tolk, jag var så stolt över mig själv! Jag tränade fotboll också och jag var duktig, det var kul och viktigt för mig. Det svåra var att jag var ensam, jag hade ingen annan som kunde ta hand om mig eller hjälpa till med vardagliga saker. Så jag slutade spela efter ett tag.

Jag fick vänner och nu är Sverige hemma för mig. Även om familjen inte är här har jag skapat mig en egen familj. På boendet jobbade två personer som blivit viktiga för mig. Den ena personen valde mig kan man säga, hen tog mig an som sin son, stöttade mig och gav mig mycket omsorg. Hen är en stor trygghet för mig än idag. Den andra personen lyssnade på mig, jag fick en bra känsla och valde den personen. Hen var närvarande och gav oss en känsla av att hen ville lära känna oss. Jag pratade om min familj och min bakgrund. Vi kunde inte samma språk men hen var mån om mig och ville förstå mig. Inte ens under mina dåliga dagar gav hen upp om mig, utan stod kvar.

2019 DOG MIN MAMMA I IRAN. Jag kunde inte vara med min familj då. Jag hade nu förlorat både min storebror och min mamma – de två närmaste personerna jag hade. Det var den värsta perioden i livet för mig, jag var deprimerad i nästan tre år. Jag kunde inte fokusera på skolan eller vänner och alla visste att jag inte ville prata.

För ungefär ett halvår sedan började jag hitta tillbaka till mig själv igen. Jag lyssnade på en podcast om tecken på psykisk ohälsa och vad man kan göra för att ta hand om sig själv. Jag kände igen mig och genom det skedde en vändning. Jag vet helt ärligt inte vad det var som hjälpte mig – podcasten, Gud eller något annat – men jag är här tack vare det. Jag är mån om mig själv och om att inte hamna på en dålig plats. Jag väljer goda människor att umgås med, jobbar inom hemtjänsten där jag trivs jättebra och jag tränar sex gånger i veckan. Jag har en bra rutin och balans i livet, och mår mer än bra!

Jag vet inte vad som kommer att hända i framtiden. Mitt liv är väldigt komplicerat, jag har min familj att försörja, tar hand om mig själv och sedan mina vänner. Jag försöker att inte tänka så mycket på det förflutna och inte heller på framtiden. Jag kan bara hantera nuet. Jag har ett strategiskt mindset när jag tänker på framtiden, jag funderar till exempel på vad jag behöver lära mig för att underlätta livet och överleva. Nu har jag tid och pengar för att ta körkort, vilket jag inte hade innan. Just nu är ekonomisk säkerhet viktig för min familjs skull och nästa termin kommer jag att studera till undersköterska. Vad jag gör efter det får vi se.

”

De här barnen kan förändra världen, och vi måste ge dem en chans.

Alis medskick till vuxna:

- Barn som flyr till Sverige behöver verkligen hjälp och de har familjer med behov. Om ni kan hjälpa dem – hjälp dem. I framtiden kommer ni att få tillbaka.
- Inkludera barn och gör Sverige till ett hem för dem. Alla behöver ett hem.
- Ge alla uppehållstillstånd. Att leva under stressen ”ska jag vara kvar eller inte?” påverkar allt. Det psykiska måendet, skolan, kompisar. Det är en stress som vi borde ta bort för att i stället ge trygghet så att man kan må bra och få ut det goda av livet. De här barnen kan förändra världen, och vi måste ge dem en chans.

2. MOTTAGANDETS BETYDELSE FÖR BARN SOM FLYTT

Barn och familjer som flytt till Sverige har lämnat och förlorat sina sociala sammanhang och står inför att skapa sig en ny tillvaro här i Sverige. "Mellanpositionen"¹² är omvittnat både lång och påfrestande, alltså perioden från att barnet ensam eller tillsammans med sin familj tvingats fly, och till dess att hen åter befinner sig i en trygg och hållbar situation. Denna period börjar med uppbrott och flykt och fortsätter att vara en tillvaro med en hög grad av osäkerhet och påtvingad tillfällighet även efter ankomsten till Sverige.

Från statistik, forskning och olika rapporter framgår att många av dem som beviljas uppehållstillstånd har en lång väg framför sig.

Studier av nyanländas egna erfarenheter visar att den långsiktiga psykiska hälsan är beroende av hur levnadsvillkoren i mottagarlandet blir.

De står inför utmaningar som att lära sig språket, att förstå hur vård, skola och svenska system fungerar och att skapa nya sociala nätverk.

Studier av nyanländas egna erfarenheter visar att den långsiktiga psykiska hälsan är beroende av hur levnadsvillkoren i mottagarlandet blir.¹³ Det kan till och med ha större påverkan på den psykiska hälsan än de händelser personen varit med om i landet hen flydde ifrån, och som för- anledde flykten.

När mottagandet innehåller en hög grad av osäkerhet försvåras barns tillvaro och föräldrars möjligheter att främja sina barns hälsa och utveckling. Att kunna bosätta sig i ett tryggt och välordnat samhälle stärker i stället dessa möjligheter.

¹² Jepson Wigg, 2011

¹³ Fazel et al., 2012; Montgomery & Foldspang, 2008; jfr Barnombudsmannen, 2017; Bris, 2017a

” *Min son har börjat kissa på sig på nätterna och sover nu med blöja. Han är orolig över att det ska hända mig något och det finns ingen glädje i hans skratt längre. I skolan har han varit i konflikt med andra elever, det hände aldrig före kriget. / Förälder*

” *Min 16-åriga dotter har gått bakåt i sin utveckling och betar sig som en liten flicka igen. Hon leker med dockor, klär dem i klänningar och uppger att hon själv är en prinsessa. Ibland går hon omkring på nätterna och pratar med sig själv. / Förälder*

RISKGRUPP FÖR PSYKISK OHÄLSA

Forskning visar att det bland barn som upplevt krig och flykt är vanligare än hos andra barn med flera former av psykisk ohälsa, såsom posttraumatiskt stressyndrom (PTSD), depression och ångesttillstånd. Vanliga reaktioner på svåra och potentiellt traumatiserande händelser är starka känslor såsom ilska, rädsla och sorg, förstärkt vaksamhet och misstänksamhet mot omgivningen, svårigheter med koncentration, sömn och matintag eller en tendens hos personen att dra sig undan från sociala sammanhang. Barn som upplevt krig och flykt kan också drabbas av olika psykosomatiska symtom, alltså symtom som yttrar sig fysiskt i kroppen, såsom huvudvärk eller magont.

Hur ett barn påverkas av en potentiellt traumatiserande händelse avgörs av flera faktorer och individer kan reagera på många olika sätt. Vad som är traumatiserande för ett barn behöver inte vara det för ett annat. Ett barns reaktion behöver därför alltid förstås i relation till individen och till barnets sociala och kognitiva utvecklingsnivå.¹⁴ Hur allvarliga konsekvenserna blir av det som hänt beror bland annat på:

1. Personliga egenskaper och förutsättningar, såsom ålder och personlighet

Med åldern får vi fler verktyg att hantera svåra upplevelser och erfarenheter. Vi bygger upp en erfarenhetsbank som hjälper oss att hantera situationer och ger oss en referensram att agera utifrån. Hur vi är som personer påverkar också vilka konsekvenser en svår händelse får för oss. Vi är alla olika och har olika styrkor och utmaningar.

2. Vad som inträffat och hur mycket barnet exponerats

Graden av exponering för det som inträffat påverkar. Var barnet där när det hände, var det barnet själv som blev drabbat och pågick det över tid? Det är dock inte nödvändigtvis värre för barn att se svåra saker än att höra när hemska saker sker. Forskning visar till exempel att barn som upplever våld mellan föräldrar drabbas hårt oavsett om de sett våldet eller endast hört det.¹⁵

3. Hur barnet kan förstå det som hänt

Barnets möjlighet att förstå det som inträffat och hur barnet tolkar sin egen roll i situationen påverkar såväl mående som självkänsla och tillit till andra människor. Tankar som "Var det mitt fel att polisen kom och tog min familj?" eller "Jag skulle ha varit tystare/modigare/starkare" etcetera är vanliga. Det här är svåra, tunga känslor och tankar som barn ofta bär på ensamma, eftersom de också ofta är förknippade med en stark känsla av skam.

I en översiktsartikel undersöktes risk- och skyddsfaktorer för psykisk ohälsa hos barn som flytt till de nordiska länderna.¹⁶ Bland annat jämfördes ålder, kön, hur de tog sig hit och vad de varit med om. I artikeln dras slutsatsen att barn som fått uppehållstillstånd efter asylansökan mår sämre än de som fått uppehållstillstånd efter familjeåterförening – de hade både sämre psykisk hälsa och fler sjukvårdsbesök. Studierna i översiktsartikeln visade också på ett visst samband mellan att ha upplevt allvarliga händelser – till exempel våld, krig, förluster och separationer – och olika psykiska hälsoproblem.

SÄRSKILD UTSATTHET HOS PAPPERSLÖSA OCH ENSAMKOMMANDE BARN

En av de viktigaste skyddsfaktorerna i ett barns liv är stödet från nätverket. En gemensam försvärande omständighet för ensamkommande och papperslösa barn är att de löper större risk att ha bristande sociala nätverk. De barn som lever i Sverige utan tillstånd känner ofta en oro och rädsla för att bli upptäckta och utvisade. Detta riskerar att leda till isolering från samhället vilket minskar möjligheterna att få socialt stöd från omgivningen. Barn som befinner sig i Sverige utan sina föräldrar saknar ofta även andra närstående, till exempel syskon eller släktingar.

Flera internationella studier visar att ensamkommande barn har fler symtom på psykisk ohälsa än andra grupper, vilket ofta förklaras med traumatiska händelser de upplevt i kombination med brist på stöd och omsorg av vuxna.¹⁷ En av de faktorer som ofta lyfts fram som en riskfaktor för denna psykiska ohälsa, är den ofta långa och svåra asylprocessen. Studier visar

För barn med erfarenhet av flykt är det alltså framför allt två faktorer som påverkar hälsan: traumatiska händelser – tidigare och pågående – och möjligheterna att navigera i det komplexa postmigratoriska landskapet, det vill säga det nya landet.

också att en hög andel ensamkommande barn har utvecklat, eller löper risk att utveckla, PTSD. En enkätstudie med barn i åldrarna 9–18 år som rekryterades från primärvården i Uppsala visade att nära åtta av tio ensamkommande barn har screenats positivt för PTSD.

SÄRSKILDA RISKFAKTORER

Otydlighet, långa väntetider och stor osäkerhet som drabbar barn som flytt, gör det svårt att leva ett vanligt liv och att etableras i samhället. Dessa faktorer får i stället en negativ inverkan på barnets hälsa och mående. Det riskerar att leda till känslor av ensamhet och hopplöshet. En del upplever tiden i Sverige, i väntan på besked om huruvida man får stanna eller inte, som svårare än flykten i sig.

För barn med erfarenhet av flykt är det alltså framför allt två faktorer som påverkar hälsan: traumatiska händelser – tidigare och pågående – och möjligheterna att navigera i det komplexa postmigratoriska landskapet, det vill säga det nya landet.¹⁸ En viktig faktor är barnens förlust av trygga platser, vilket leder till långa perioder med höga stressnivåer.¹⁹ Ett barns optimala uppväxtmiljö, där hen har möjlighet att utveckla sin personlighet och sina förmågor på bästa sätt, är en miljö som är fysiskt och känslomässigt säker och förutsägbar. Det barn upplever under krig, liksom under och efter flykt, står i skarp kontrast till deras utvecklingsbehov och deras rätt till en trygg och hälsofrämjande uppväxt.²⁰

¹⁴ Bürgin, D., et al., 2022

¹⁵ NCK, Barn som upplever våld, hämtat 2023-09-29

¹⁶ Mattelin, E., et al., 2022

¹⁷ WHO, 2018, samt Höhne, E., et al., 2020

¹⁸ Fazel, M. and T.S. Betancourt., 2018

¹⁹ Bürgin, D., et al., 2022

²⁰ Bürgin, D., et al., 2022

Skyddsfaktorer – mottagandets betydelse

Människan har förmågan att anpassa sig till nya situationer. Motståndskraften eller möjligheten att fungera bra trots motgångar och sämre förutsättningar kallas för resiliens. Hos barn som flytt skapas resiliens mot psykisk ohälsa exempelvis av skyddsfaktorer såsom att ha en förutsägbar och trygg vardag, en fungerande skolgång, ekonomisk trygghet och socialt stöd av sin omgivning. Personliga egenskaper såsom en positiv tro på framtiden och en känsla av sammanhang har också en skyddande effekt.²¹ Det finns fortfarande relativt lite forskning i en svensk kontext rörande resiliens hos barn som flytt, trots att detta ses som en grundläggande faktor för både hälsa och etablering i samhället.

MOTTAGANDET ÄR AVGÖRANDE

En studie från Nederländerna om resiliens hos unga personer som flytt visade att utmaningarna de mött i det nya landet, framför allt gällande väntan på uppehållstillstånd, spelade en större roll för deras psykiska välbefinnande än händelser som inträffat innan och under flykten. Ungdomarnas egna strategier för att hantera traumatiska erfarenheter och pågående stressfaktorer var att agera självständigt, såsom att tänka positivt och vara uthålliga och stolta över vad de klarat av. Att prestera i skolan lyftes fram som nyckeln till en bra framtid samtidigt som det innebar en distraktion från negativa tankar, även om skolan också kunde bidra till stress. Andra strategier som beskrevs var att hitta stöd i relationer, från kamrater och föräldrar både i hemlandet och det nya landet, samt att vara delaktig i det nya samhället genom att lära sig språket, regler och genom att "anpassa sig". Möjligheten att använda strategierna försämrades när väntetiden på uppehållstillstånd blev för lång eftersom ovissheten ofta ledde till känslor av maktlöshet och uppgivenhet.²²

Det råder konsensus i denna slutsats: för att barn ska må bra måste även föräldrar få hjälp till att må bra.

VIKTEN AV SOCIALT STÖD

Socialt stöd beskrivs ofta som avgörande för att en människa ska kunna hantera en kris, återhämta sig och må bra. Socialt stöd får barn av trygga vuxna som ger barnet kärlek, närhet och omsorg och hjälper barnet att förstå och sätta ord på sina känslor.

I familjer som varit med om svåra saker kan såväl barn som föräldrar må dåligt, vilket ofta påverkar relationerna och föräldrarnas omsorgsförmåga. Kopplingen mellan föräldrarnas egna psykiska hälsa och barnens psykiska hälsa har belagts inom forskningen. En viktig faktor är just att många föräldrar behöver hantera sina egna traumatiska upplevelser samtidigt som de ska hantera sitt föräldraansvar.²³ Samspelet mellan trauma och barns psykiska hälsa är komplext, men det råder konsensus i denna slutsats: för att barn ska må bra måste även föräldrar få hjälp till att må bra.

Känslomässigt tillgängliga föräldrar eller andra omsorgspersoner är en känd skyddsfaktor mot psykisk ohälsa. Det gäller för alla barn, men särskilt för barn i yngre ålder, som är ännu mer beroende av omsorg från vuxna än vad äldre barn är. När tillvaron är kaotisk behöver yngre barn regleringsstöd från trygga vuxna, alltså hjälp med att sätta ord på och hantera känslor och impulser, liksom hjälp med att förstå och navigera i det som händer. Små barn befinner sig i en period i livet som är avgörande för deras kognitiva och känslomässiga utveckling, vilket kan göra upplevelser av flykt och påföljande tider av osäkerhet än mer tongivande i deras uppväxt. En sammanhållen och stödjande familjemiljö har i forskning konstaterats ha en viktig och skyddande verkan för den psykiska hälsan efter att barnen bosatt sig i ett nytt land.²⁴

Barn kommer ofta snabbare än vuxna in i samhället, de får ett nytt sammanhang genom

skolan och har ofta lättare att lära sig det nya språket. Det gör att de riskerar att ta mycket ansvar, exempelvis genom att hjälpa familjen i kontakten med myndigheter och med att skaffa information om hur samhället fungerar.

En svensk studie, som undersökte psykiskt välbefinnande i relation till förekomst av vänner och socialt stöd, visade på en betydligt lägre hälsorelaterad livskvalitet för barn som flytt, jämfört med kontrollgruppen.²⁵ Att det är viktigt för barns psykiska hälsa att ha stödjande och förstående vänner betonades också i flera studier i en internationell forskningsöversikt.²⁶ I en undersökning av barns tankar kring vad barn på flykt behöver visades att även yngre barn såg behovet av vänskap och vänlighet, det vill säga socialt stöd och inkludering, som en av de viktigaste faktorerna.²⁷

VIKTEN AV ETT GOTT BEMÖTANDE

Det är vanligt att ett barn som upplevt kris och trauma slutar lita på att det finns vuxna som kan och vill hjälpa en. När vuxna i barnets närhet, exempelvis i förskolan och skolan, visar omsorg får barnet hjälp att återfå tron på att det finns tillitsfulla och trygga vuxna. Det kan vara till stor hjälp för barnet och öka chansen att barnet ber om stöd när hen behöver det, även senare i livet. Omsorg ger också barnet en känsla av tillhörighet, att få vara med och känna gemenskap, vilket också är viktigt för barnets möjligheter att återhämta sig.

Barn som flytt till Sverige är en heterogen grupp av individer som alla har olika erfarenheter, förutsättningar och behov. Samtidigt som barns upplevelser av krig och flykt påverkar dem på olika sätt har de också alla de behov och utmaningar som andra barn har. Gemensamt för gruppen barn som flytt är dock att de har lämnat sitt sammanhang och att de har behov av en trygg och stabil tillvaro. För att kunna ge relevant stöd till den här gruppen barn är det viktigt med kunskaper på gruppnivå. Lika viktigt är det att alltid möta varje enskilt barn där hen är, utifrån just det barnets förutsättningar och behov.

²¹ Fazel, M. and T.S. Betancourt., 2018

²² Sleijpen, M., et al., 2017

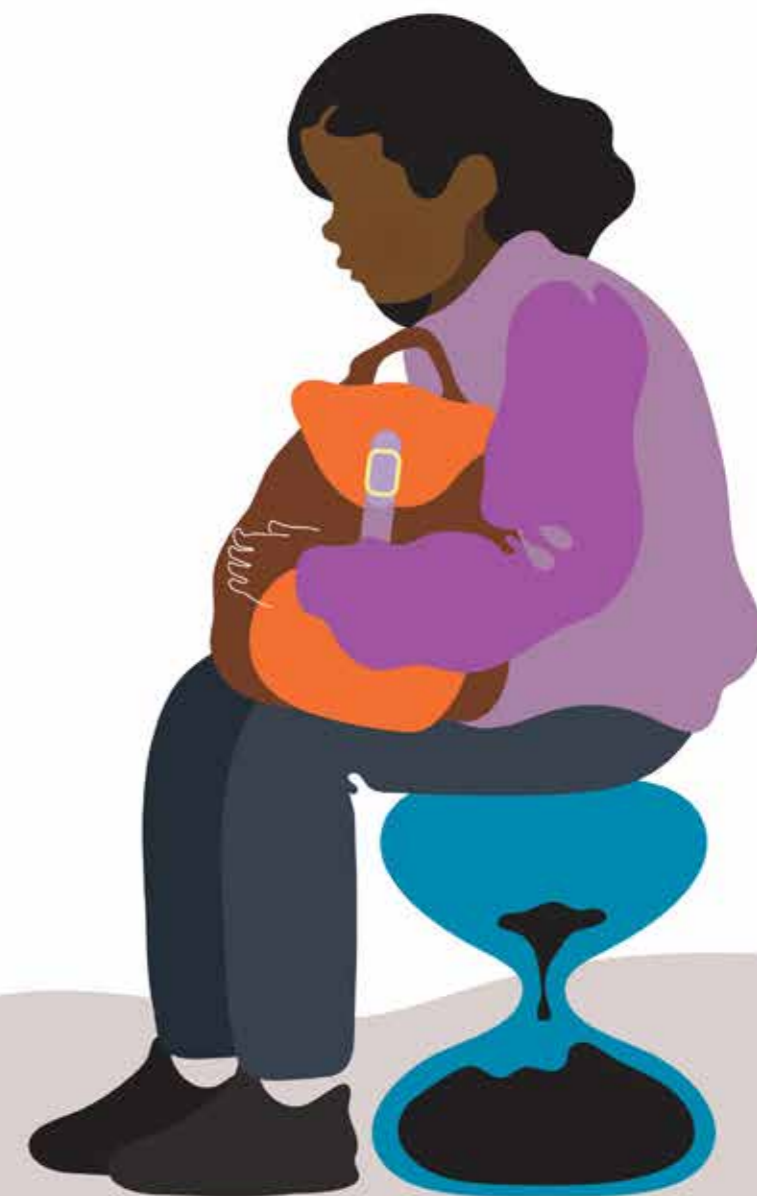
²³ Fazel, M. and T.S. Betancourt., 2018

²⁴ Scharpf, F., et al., 2021

²⁵ Solberg, Ø., et al., 2021

²⁶ Fazel, M. and T.S. Betancourt., 2018, samt Scharpf, F., et al., 2021

²⁷ Sarkadi, A., E. Lampa, and G. Warner., 2023

2. Mottagandets betydelse för barn som flytt

Foto: Unsipash

ATTITYDER OCH STIGMATISERING

En faktor som spelar stor roll för barn som flytt är attityder i samhället i stort. Sättet vi talar om och ser på människor som flytt hänger tätt ihop med hur vi bemöter dem. Svensk medierapportering om invandring tenderar att ha stort fokus på flyktinginvandringen, vilken beskrivs ge negativa konsekvenser för det svenska samhället.²⁸ I den offentliga debatten beskrivs barn ofta med motsatsbilder såsom antingen sårbara passiva offer i behov av samhällets skydd, eller som strateger som utnyttjar välfärdsstatens resurser.

Enligt forskning bidrar sådana konstruerade bilder till en misstänkliggörande kultur som barn tvingas hantera i vårt samhälle.²⁹ Barn påverkas av de attityder som finns i samhället både indirekt och direkt, exempelvis i form av diskriminering och rasism i skolan och förskolan. Forskning visar att barn upplever rasism och diskriminering på många olika arenor och att det påverkar deras möjligheter att trivas och återhämta sig.

SKOLANS OCH FÖRSKOLANS ROLL

Skolan och förskolan fyller en viktig funktion för barn som flytt till Sverige. Här skapar sig barnen ett socialt sammanhang, träffar kompisar och utvecklar sin identitet. Förskolan och skolan är också, i bästa fall, en trygg punkt där vardagen kan återskapas och en plats för en god start i det nya landet.

Det finns relativt lite forskning som rör förskolans roll för barn som flytt, men den forskning som finns visar tydligt att tidiga insatser för barn är en god investering på sikt. Förskolan är extra viktig för små barn som lever i särskild utsatthet, eftersom den kan fylla en viktig kompensatorisk funktion. En förskola med hög kvalitet bidrar med trygghet, omsorg och utveckling. Barn som gått i en bra förskola utvecklar en positiv syn på sig själva och sina framtidsmöjligheter, vilket leder till bättre psykisk hälsa och bättre möjligheter till goda skolresultat när de blir äldre.

Även skolan har en särskilt viktig roll för barn som flytt. Det är inte endast en plats där barn tillgodogör sig en utbildning, utan också en plats där de tillbringar en stor del av sin vardag och barn-dom. För att ett barn ska kunna tillgodogöra sig kunskaper i skolan måste barnet må bra och tvärtom – om ett barn inte klarar skolan är risken för ohälsa och framtida marginalisering i samhället hög. En ordnad skolgång med stabila vuxna, vardagsrutiner och normalitet, är centralt i återskapandet av trygghet. Skolan kan upptäcka behov och sätta in stöd, eller förmedla kontakter med andra samhällsaktörer när det behövs.

När nyanlända elevers situation i skolan diskuteras tenderar fokus att framför allt ligga på frågor om lärande och skolprestationer, medan frågor om social inkludering och möjlighet att få tillhöra ett sammanhang hamnar i skymundan. Detta trots att forskningen visar att elevers hälsa, välbefinnande och lärande är varandras förutsättningar.³⁰ En internationell översikt som tittat på hur sociala faktorer och samspel bidragit till risk och skydd för den psykiska hälsan hos barn som flytt, visade just att skolan kan spela en viktig roll för välbefinnandet. Utöver möjligheter till lärande utgör skolan ett viktigt sammanhang för socialiseringsprocesser. Att känna sig accepterad och stöttad av lärare och kamrater i skolan har i studier förknippats med lägre nivåer av aggressivt beteende, psykiskt lidande och svårigheter att reglera känslor – och med högre nivåer av välbefinnande.³¹

Hur väl eleverna kan lyckas i skolan beror på skolans förmåga att ge dem rätt stöd. I stödgrupper som TRT, Teaching Recovery Techniques, där barn får hjälp att bearbeta erfarenheter av krig och flykt, har Bris och gruppleddare inom skolan kunnat se att barn blivit hjälpta till ett bättre mående vilket har underlättat barnens skolgång.

Föräldrar som kontaktar Bris har ofta frågor om tillgång till skola och förskola och om hur det fungerar rent praktiskt. De ber också om hjälp med hur de ska få barnen att trivas, känna motivation och kunna delta och prestera i skolan utan stöd på sitt modersmål.

I en rapport från ESO, Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi³², där man följt ett antal personer med utländsk bakgrund födda 1996 upp till 25 års ålder, framkommer det att en majoritet av personerna presterar bra i skolan och har

” Min son studerar på svenskt gymnasium samtidigt som han läser på distans, digitalt, i sin ukrainska skola. Han har svårt att hänga med i båda samtidigt. / Förälder

Läs mer om TRT på sida 28, samt i Bris skrift om TRT i skolan. Den hittar du här: bris.se/globalassets/om-bris/metod-bok-trt-grupp-stod-i-skolan.pdf

en relativt god etablering i arbetslivet vid 25 års ålder. Däremot avviker personer som anlänt till Sverige vid eller efter nio års ålder. Dessa elever uppvisar svårigheter i början av skolgången och 55 procent saknar gymnasiebehörighet. Språket ses som en av anledningarna till att det ser ut så, liksom det faktum att det är svårt att komma till ett nytt skolsystem och komma ikapp kunskapsmässigt. Senare i skolsystemet, på gymnasienivå och i högskolan, presterar unga som invandrat sent ungefär i nivå med andra grupper med utländsk bakgrund. Det beror på att jämförelsen då sker med den grupp som invandrat sent men ändå klarat behörighetskraven till gymnasiet. För unga som kommer till Sverige efter skolstart är det alltså viktigt med snabbt och intensivt stöd, med särskilt fokus på svenska språket.

Annan forskning visar att endast ett fåtal av de barn som flytt deltar i högre utbildning. De som uppnått mer än en grundläggande utbildning har ofta bättre kunskaper i det nya landets språk och har upplevt mindre diskriminering än dem som inte lyckats med högre utbildning.³³

” Min dotter har svårt att koncentrera sig i skolan och har fått problem med minnet. / Förälder

²⁸ Delmi 2017:6

²⁹ Kaukko & Wernesjö, 2016; Herz & Lalander, 2017

³⁰ Fazel, M. and T.S. Betancourt., (2018), och Scharpf, F., et al., (2021)

³¹ Hylander & Guvå, 2017; Kungliga Vetenskapsakademien, 2010;

jfr Hughes & Beirens, 2007

³² ESO 2023:8

³³ Borsch, A.S., et al., 2019

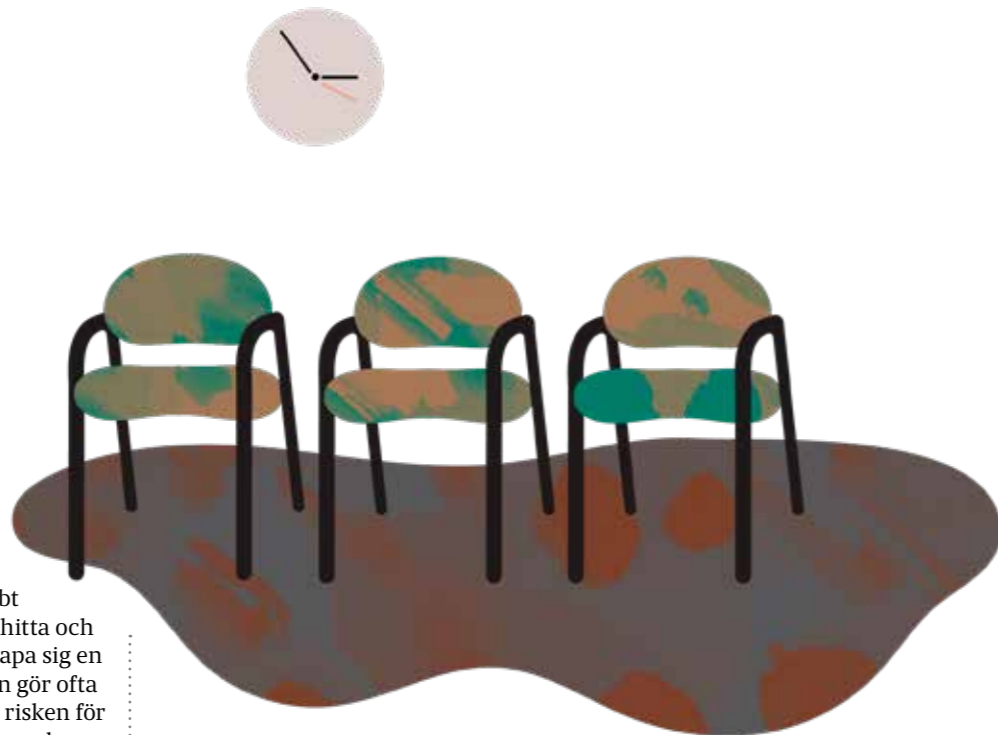
2. Mottagandets betydelse för barn som flytt

VIKTEN AV PROFESSIONELLT STÖD OCH HJÄLP

Lika viktigt som socialt stöd från närstående, ett gott bemötande och en trygg skola och förskola är att Sverige som mottagarland erbjuder professionellt stöd och behandling till de som behöver det. Personer som flyr till ett nytt land har ofta många akuta behov den första tiden. De behöver snabbt hjälp med olika praktiska saker, som att hitta och komma till rätta i ett nytt boende och skapa sig en ny fungerande vardag. De akuta behoven gör ofta att förebyggande insatser för att minska risken för psykisk ohälsa riskerar att hamna i skymundan. Det visar en internationell forskningsöversikt som tittat på studier om hur man med förebyggande insatser kan främja den psykiska hälsan hos barn som flytt.

Sedan tidigare finns det evidens för flera typer av individuella behandlingar av PTSD³⁴. Men på senare år har fokus skiftat till att uppmärksamma förebyggande behandlingar, som har fördelen att de kan ges till fler personer i ett tidigare skede. Dessutom är de mer tillgängliga. Det finns stor potential i insatser som ges av personer som redan finns nära barnen, till exempel skolpersonal och insatser som samskapas med personer som har egen erfarenhet av flykt.³⁵ Genom att involvera människor som redan står barnen nära kan man många gånger överbrygga de tillitssvårigheter många barn upplever³⁶ och som har att göra med tidigare negativa upplevelser inom vården eller i kontakten med myndigheter.

Eftersom förebyggande insatser har uppmärksammats inom forskningen först på senare år har dessa inte samma evidensbas som individuella behandlingar.³⁷ Ett exempel från Sverige är TRT, ett gruppstödsprogram för barn som flytt och som uppvisar tecken på posttraumatisk stress. Ett annat positivt exempel är Rädda Barnens mötesplatser för ensamkommande barn, där vuxna stödpersoner som delar samma erfarenhet erbjuder socialt stöd och guidning.³⁸

De som arbetat med och forskat om tidiga insatser för barn på flykt har länge argumenterat för att insatser måste anpassas efter målgruppen. Det ges stöd för detta i nyligen publicerade översiktsartiklar, där författarna utifrån samlad kunskap om tidiga insatser i olika kontexter drar slutsatserna att psykosociala insatser för barn med erfarenhet av krig och flykt bör ge barnen information om trauma och vanliga reaktioner, vara resiliensinriktade samt utformade utifrån barnets behov.

Utöver det måste insatserna också vara långsiktiga och finnas tillgängliga inte bara i form av kortare projektinsatser³⁹, vilket har setts vara viktigt även i en svensk kontext.⁴⁰ Ett vanligt förslag är en stödmodell där grundläggande trygghet och säkerhet, tillsammans med screening för psykisk ohälsa, ges till varje barn och där de som har behov ges tillgång till stöd och specialiserad vård.⁴¹

Ett gott mottagande måste även innefatta hjälp att bearbeta känslor såsom sorg och saknad, både i det akuta skedet och på sikt när barnet landat i sin nya tillvaro i Sverige. Barn kan behöva erbjudas stöd vid olika tillfällen och över tid. Många barn som Bris möter berättar om alla dessa känslor och att de inte har erbjudits någon form av stöd eller hjälp.

³⁴ Exempel NET (narrative exposure therapy), TF-CBT (traumafokuserad kognitiv beteendeterapi), och EMDR (eye-movement and desensitisation therapy)

³⁵ Fazel, M. and T.S. Betancourt, 2018, samt Ho, S., et al., 2019

³⁶ Bradby, H., et al., 2019

³⁷ Fazel, M. and T.S. Betancourt, 2018

³⁸ Randell, E. and F. Osman, 2021

³⁹ Bürgin, D., et al., 2022

⁴⁰ Warner, G., B. Keeshin, and A. Sarkadi, 2021 samt Lampa, E., A. Sarkadi, and G. Warner, 2021.

⁴¹ Bürgin, D., et al., 2022; samt Fazel, M. and T.S. Betancourt, 2018; Warner, G., B. Keeshin, and A. Sarkadi, 2021 samt Lampa, E., A. Sarkadi, and G. Warner, 2021.

Psykosociala insatser för barn med erfarenhet av krig och flykt bör vara traumainformerade, resiliensinriktade samt utformade utifrån barnets behov.

Bris arbete för barn som flytt

Att uppleva krig och flykt är en påfrestning för hela familjen och behovet av psykosocialt stöd är stort – både här och nu och på sikt. Utifrån den kunskapen erbjuder Bris riktat stöd till målgruppen.

BRIS STÖD TILL BARN:

→ Teaching Recovery Techniques (TRT)

Bris arbetar med den evidensbaserade gruppstödsmetoden TRT. Det är en stödmetod som riktar sig till barn som är mellan 8 och 18 år och som har symtom på trauma efter att ha varit med om krig eller katastrofer. Metoden fokuserar på att lära ut tekniker och övningar som hjälper barnen att hantera traumatiska minnen, tankar och känslor. I gruppen får barnen bland annat lära sig avslappnings- och andningsövningar och övningar för att hantera mardrömmar och påträngande minnesbilder. I gruppen får barnen även lära sig om vad ett trauma är och vanliga reaktioner på ett trauma. Genom stödet ges barnen hjälp att förhålla sig till det som varit, hantera vardagen och må bättre såväl här och nu som på sikt.

TRT är utvecklad av Children and War Foundation i Norge och har använts för barn med symtom på trauma i ett antal länder som drabbats av katastrofer och konflikter. I Sverige är metoden utvärderad inom ett forskningsprojekt på Institutionen för folkhälso- och vårdvetenskap vid Uppsala universitet, i samverkan med Bris. Den har visat på goda resultat i verksamheter som möter barn som flytt. Bris håller egna TRT-grupper och sprider programmet nationellt genom att utbilda nya gruppleddare för att så många barn som möjligt ska kunna ta del av stödet. De som utbildar sig till gruppleddare är professionella som möter barnen direkt, till exempel personer inom elevhälsan, primärvården, socialtjänsten och civilsamhället.

För mer information se bris.se/om-bris/utbildningar

Allt stöd till barn är gratis och tolk används vid behov.

→ Bris stödlinje 116 111

Barn kan ringa eller skriva med en Briskurator dygnet runt, alla dagar på året. Barn kan även få stöd på engelska, arabiska och ukrainska.

För mer information se bris.se/for-barn-och-unga/prata-med-oss

→ Brismottagningar

Barn kan träffa en kurator för ett individuellt fördjupat stöd på våra Brismottagningar. Genom Brismottagningarna kan barn även ta del av Bris gruppstöd för barn som flytt. Gruppstödet ger barnen strategier för att hantera sina upplevelser och möjlighet att träffa andra barn med liknande erfarenheter vilket kan förebygga eller lindra psykisk ohälsa. Barn kan även få stöd i kontakten med myndigheter. Brismottagningarna finns i Malmö, Göteborg, Linköping, Stockholm och Umeå.

För mer information se bris.se/for-barn-och-unga/prata-med-oss/traffa-en-kurator

” Jag lärde mig jättemycket här i gruppen, det är användbart när jag inte mår bra och det har varit givande. Hade velat träffas fler gånger. / Barn som gått TRT-grupp

BRIS STÖD TILL FÖRÄLDRAR:

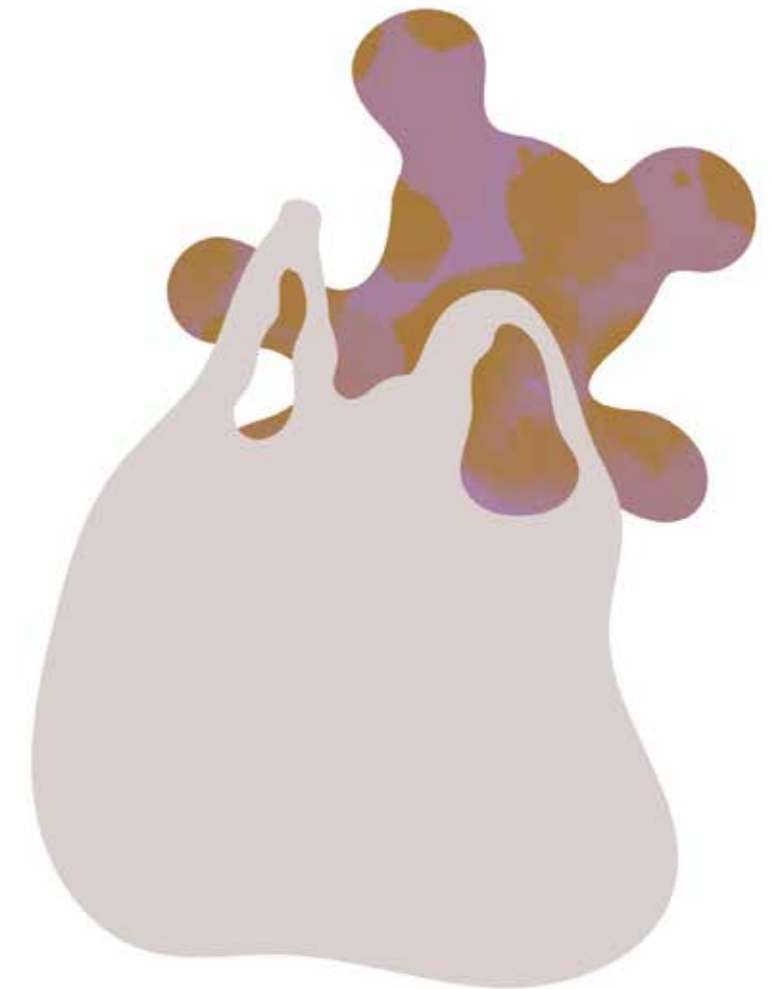
→ Föräldraskap i Sverige (FÖS)

Bris arbetar med att nationellt sprida programmet Föräldraskap i Sverige (FÖS). Det är ett evidensbaserat föräldraskapsstödjande program som riktar sig till utrikesfödda föräldrar med barn mellan 0 och 18 år. Syftet med programmet är att stärka föräldrarna genom att ge dem information om hur olika områden som är viktiga för familjelivet i Sverige fungerar. Programmet bygger också på att föräldrarna får diskutera och utbyta erfarenheter med varandra. På träffarna lyfts bland annat barnets rättigheter, föräldrars rättigheter och skyldigheter, jämställdhet, hur det är att vara familj i ett nytt land och hur förskola, skola, vård och socialtjänst fungerar i Sverige. Innehållet baseras på barnkonventionen, forskning och lagstiftning, samt på kartlagda behov hos nyanlända föräldrar.

FÖS är utvärderat av forskare på Karolinska Institutet och Centrum för epidemiologi och samhällsmedicin. Utvärderingen bygger på enkätsvar från gruppleddare och föräldrar, samt intervjuer med föräldrar. Resultatet visade att både gruppleddare och föräldrar var positiva till programmet och föräldrarna uppgav en ökad tillit till och kunskap om socialtjänsten och vården efter att ha gått FÖS. Föräldrarna beskriver att både den information de fick och diskussionerna med andra föräldrar under träffarna var värdefulla och ledde till en fördjupad kunskap som stärkte dem som föräldrar.

Programmet har tagits fram och ägs av Stockholms stad och Länsstyrelsen i Stockholms län, och sprids nationellt i samarbete med Bris. Den nationella spridningen är avgörande för att kommuner och regioner ska kunna erbjuda ett riktat och kvalificerat föräldraskapsstöd till målgruppen. Bris utbildar därför FÖS-gruppleddare runt om i Sverige. De som utbildar sig till gruppleddare är professionella som möter föräldrarna direkt. Det rör sig exempelvis om kulturtolkar, samhällskommunikatörer, socionomer, lärare och personer inom civilsamhället. Bris håller även egna FÖS-grupper.

För mer information se foraldraskapisverige.se

” Därför måste vi lära oss att vara föräldrar i Sverige, för att kunna hjälpa våra barn med livet. / Förälder som gått FÖS

→ Bris vuxentelefon om barn

Alla vuxna med frågor, funderingar eller oro som rör ett barn är välkomna att ringa Bris vuxentelefon om barn. Linjen bemannas av Briskuratorer och den som hör av sig är anonym. Linjen finns på svenska, engelska, arabiska och ukrainska.

För mer information se bris.se/for-vuxna

BASSMA, 13 ÅR, BERÄTTAR

” Jag kom till Sverige med min familj från Syrien 2018, på grund av kriget. Då var jag åtta år. Allt viktigt saknades: elektricitet, mat och trygghet. Jag har familj och släkt kvar i Syrien och det som var bra där var att vi hade varandra. Men det var också svårt att leva i Syrien. Min mamma ville att jag och mina syskon skulle få en bättre framtid och bestämde att vi skulle flytta till Sverige.

Vi kom som anhöriginvandrare eftersom min syster flydde till Sverige med en släkting två år tidigare. Först bodde vi i ett flyktingläger i Saudiarabien i ett halvår i väntan på att få komma hit. Tiden i lägret var svår. Det var väldigt varmt, vi bodde trångt och kunde inte gå i skolan.

När vi till slut kom till Malmö var jag sju år. Jag blev förvånad över kylan. Det var svårt att inte kunna språket och jag skämdes över att inte kunna prata med någon. Min syster kunde lite svenska och hjälpte till men jag var rädd för att ingen skulle tycka om mig. Jag vågade inte riktigt lita på någon.

Att börja i svensk skola blev lättare än jag hade trott. Där fanns andra elever som också pratade arabiska, men jag var rädd att andra barn skulle skratta åt mig om jag sa fel när jag försökte prata svenska. Därför var jag helt tyst. När jag lärde mig mer av språket blev det bättre och bättre. I början tänkte jag 'vad gör jag här?' men sedan började jag prata med andra barn. De vuxna i skolan förstod att jag inte kunde svenska och att jag var ny i Sverige. En lärare pratade arabiska och hjälpte mig att förstå saker. Det var bra att jag fick ha kvar mitt språk och fortsätta lära mig arabiska här i Sverige.

DET ÄR BRA ATT BARN får gratis mat i skolan och att lärarna är snälla och inte slår barnen, som i Syrien. Först var det lite konstigt att de brydde sig om hur jag mätte och hade det. Det känns fortfarande som att det är en stor skillnad mellan mig och 'dom'. När jag skulle ta mat i skolan i början visste jag inte hur jag skulle göra. Ibland tänker jag fortfarande att jag är annorlunda, att jag gör konstiga saker och att alla tittar på mig. I början fanns det ingen jag kunde fråga och när jag ändå frågade en av mina nya vänner fick jag inte så bra hjälp. Det tog tid att lära sig allt, men jag tittade på de andra eleverna för att se hur de gjorde, och försökte göra likadant.

Den tiden var svår för mig. Jag kände att jag inte ville gå till skolan alls. Men jag kände stort stöd från familjen. Det var viktigt att kunna vara hemma tillsammans och kunna prata med varandra på arabiska. Då kändes det som innan, när vi bodde i Syrien. Det var jobbigt när vuxna i skolan frågade mig vad vi pratade för språk hemma. När jag svarade arabiska sa de alltid att vi skulle prata svenska hemma för att jag lättare skulle lära mig språket. Men jag kände mig trygg när vi pratade

arabiska som vanligt. Min syster som kom till Sverige före oss andra är en viktig person för mig, jag hade saknat henne. De andra är också viktiga, speciellt mamma. Hon har varit väldigt mån om att jag ska må bra och gjort mycket för mig och mina syskon.

Vi har flyttat ganska mycket och det har varit jobbigt. Jag såg att andra inte flyttade lika ofta och det fick mig också att känna mig annorlunda. Jag undrade om det bara var vi som behövde flytta hela tiden. Oftast har jag fått veta att vi ska flytta bara någon vecka i förväg. En gång skulle vi flytta mitt under ramadan, det var jobbigt eftersom vi fastade och var trötta när vi skulle packa och bära. Helst vill jag bo nära skolan så att jag inte behöver komma för sent dit.

Min mamma hade kontakt med socialtjänsten gällande pengar och boende när vi hade kommit hit. Men ingen på socialtjänsten har frågat hur jag mår eller vad jag tycker. Jag trodde att de bara pratar med vuxna.

NU HAR JAG BOTT I SVERIGE i flera år och att lära mig språket har varit viktigt för hur jag mår och har det i Sverige. Nu kan jag göra vad jag vill, som att gå och handla och berätta vad jag behöver utan att det tar lång tid. Det känns tryggt att gå ut själv nu. I början var jag rädd att någon skulle kidnappa mig eller skjuta mig. Ibland tänker jag på andra saker som skiljer sig mellan Sverige och Syrien. Här i Sverige är det helt okej att säga 'hej' eller 'vilka fina kläder du har' till en person du inte känner. Jag har märkt att det finns många personer som gillar mig även utanför familjen. Det känns lite konstigt men jag är glad över att kunna lära känna andra och få nya kompisar.

Jag mår mycket bättre nu än jag gjorde när vi först kom hit. Jag vet att jag förtjänar ett bra liv. Men jag vill också ge det här livet till andra människor som fortfarande bor där det är krig. Jag vill låta dem vara med och känna hur det är att vara här i Sverige, och att må bra. Jag vill kunna hjälpa så många andra som jag bara kan. Jag tänker på det ofta när jag ska äta mat, sova eller om jag får en present. Jag skulle aldrig säga att jag inte gillar maten, för jag vet att det finns andra som inte har någon mat. Jag gillar inte när någon slösar med pengar eftersom jag vet att det finns andra som inte har något alls. Ingen ska behöva leva i det som vi levte i tidigare.

I framtiden hoppas jag på att kunna resa tillbaka till Syrien och besöka familjen där. Jag vill göra det redan nu men är rädd för kriget och för att vi inte ska kunna ta oss därifrån igen. När jag blir vuxen vill jag jobba med att hjälpa andra människor och inte bara fokusera på mig själv. Jag vill kunna klara mig själv och ha en plats att bo på utan att behöva flytta mer. Jag vill också gärna hjälpa släktingar i Syrien så att vi kan bo tillsammans i Sverige. Det känns bra här.

”

Det var jobbigt när vuxna i skolan frågade mig vad vi pratade för språk hemma. När jag svarade arabiska sa de alltid att vi skulle prata svenska hemma för att jag lättare skulle lära mig språket.

Bassmas medskick till vuxna:

- Socialtjänsten hade kunnat fråga mig hur det känns att flytta mycket. För mig var det svårt.
- Om jag fick förändra något för andra barn som flytt till Sverige skulle det vara att ha många personer runt barnen som kan samma språk som de. För den som är ny i Sverige skulle det underlätta om någon vuxen som kan familjens språk kan hjälpa till med saker som bostad, pengar, busskort och att fylla i papper.
- Det känns spännande att vara med i den här rapporten eftersom det betyder att andra får veta vad jag varit med om och hur det var för mig. Det känns bra att andra människor bryr sig om mig och andra barn.

3. SVERIGES ÅTAGANDEN FÖR BARN SOM FLYTT

Sverige har många internationella åtaganden som skyddar barn som flytt och deras rättigheter. Det gäller bland annat FN:s konvention angående flyktingars rättsliga ställning (flyktingkonventionen) och FN:s konvention och protokoll om barnets rättigheter (barnkonventionen).⁴² Genom att Sverige har skrivit under dessa konventioner är Sverige som stat bunden att se till att konventionernas krav efterlevs i praktiken. Genom medlemskap i bland annat EU, Europarådet och FN är Sverige också bunden att respektera internationell och europeisk domstolspraxis och de politiska förpliktelser som utvecklas inom dessa ramar, till exempel Agenda 2030 och FN:s resolutioner. Riktlinjer och rekommendationer som utvecklas av EU, FN:s och Europarådets olika organ och granskningskommittéer, såsom FN:s barnrättskommitté, UNHCR och IOM ger också Sverige vägledning i behandling av barn med erfarenhet av flykt.

BARN SOM FLYTT OCH BARNKONVENTIONEN

Barnkonventionen är svensk lag sedan den 1 januari 2020 och ett flertal artiklar handlar om rättigheter för barn i migration, just på grund av att de är en utsatt grupp vars rättigheter särskilt behöver bevakas.⁴³ I artikel 22 förtydligas det att barnkonventionen gäller barn på flykt och att Sverige ska säkerställa att barnen får ett lämpligt skydd och humanitärt bistånd när rättigheterna i barnkonventionen tillämpas.

Rättigheterna i barnkonventionen är omfattande och rör samtliga samhällsområden. Det finns fyra grundläggande principer i barnkonventionen. De regleras i artikel 2, 3, 6 och 12 och ska styras tolkning och tillämpning av alla andra rättigheter eller artiklar i konventionen.

Mottagandet för barn som flytt är avgörande för barnets mående och barn har rätt till bästa möjliga psykiska och fysiska hälsa enligt artikel 24 i barnkonventionen. Förutom artikel 24 finns andra rättigheter vars tillämpning kan påverka välmåendet hos barn som flytt och därmed är nära länkade till rätten till hälsa. Det gäller till exempel artikel 2 i barnkonventionen om varje barns lika värde. Diskriminering kan enligt FN:s barnrättskommitté vara en starkt bidragande faktor till att försvaga barns hälsa. Andra exempel är rätten till utbildning samt rätten till lek, vila och fritid. Rätten till hälsa kan alltså inte ses som isolerad från andra grundläggande principer och rättigheter.

Mer specifikt reglerar också barnkonventionen barnets rätt till fysisk och psykisk rehabilitering samt social återanpassning av ett barn som varit i väpnade konflikter, artikel 39. När barn som flytt har utsatts för någon form av fysiskt eller psykiskt våld, exempelvis i samband med en väpnad konflikt, förutsätter rätten till psykisk hälsa att staten tar hänsyn till att barnet kan ha genomgått separationer, exempelvis från familjemedlemmar, samt upplevt olika grad av trauman och våld.

ARTIKEL 2: Barnets rätt till skydd från diskriminering

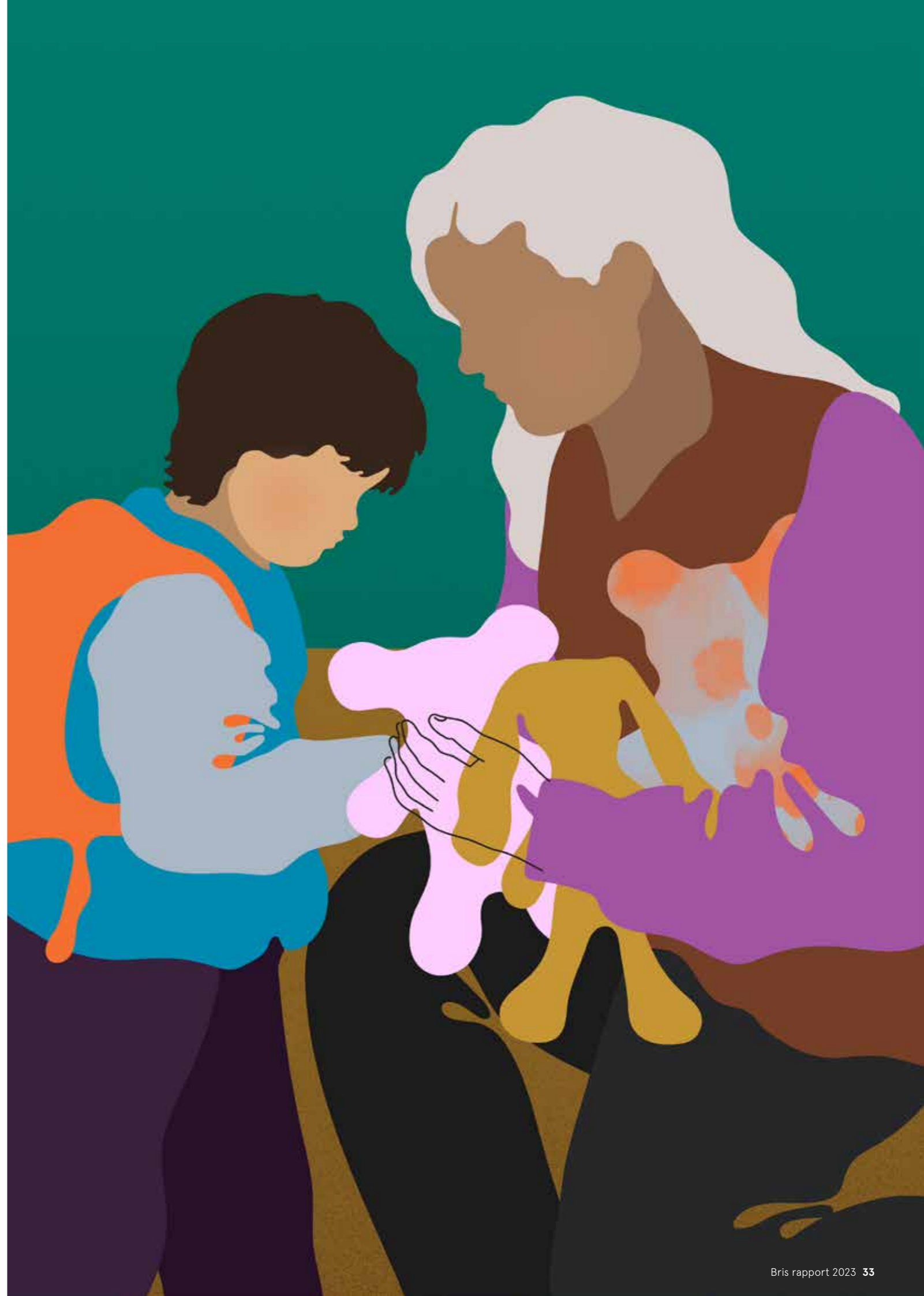
ARTIKEL 3: Barnets bästa ska beaktas i alla beslut som handlar om barnet

ARTIKEL 6: Barnets rätt till liv och utveckling

ARTIKEL 12: Barnets rätt till delaktighet och inflytande

⁴² Tilläggsprotokollet till Barnkonventionen om handel med barn, barnprostitution och barnpornografi (2007) och om barn i väpnade konflikter (2003).

⁴³ Rättigheter för barn i migration regleras även i andra konventioner och direktiv. Bland annat fastslags principen om familjens enhet första gången 1948 i FN:s allmänna förklaring om mänskliga rättigheter.

En central rättighet i barnkonventionen för barn som flytt, och som också är nära länkad till rätten till hälsa, är artikel 10 om rätten till familjeåterförening. Ett barn har rätt att återförenas med sin familj om familjen har splittrats och en ansökan om familjeåterförening ska behandlas på ett positivt, humant och snabbt sätt.

SVERIGE KRITISERAS INTERNATIONELLT

Hur Sverige respekterar asylsökande och nyanlända barns rättigheter har återkommande kritiserats av konventionens övervakningsorgan, FN:s råd för mänskliga rättigheter och Europadomstolen. I FN-granskningarna som genomfördes under 2023⁴⁴ lyfts bland annat behov av att skärpa åtgärderna som säkerställer att barnets bästa ska beaktas i första hand. Detta genom att barns asylansökningar bedöms separat och med ett barnperspektiv och att barn som blivit utsatta för våld eller övergrepp av en förälder inte ska behöva utvisas tillsammans med den våldsamma föräldern. Det har även riktats kritik mot att barnspecifika former av förföljelse inte uttryckligen anges som grund för asyl i utlänningslagen. Långa handläggningstider, försvårade familjeåterföreningar och att inte ensamkommande barn snabbare tilldelas en vårdnadshavare och får stöd, är några punkter som lyfts fram i rapporten. Dessutom pekar kommittén på behovet av att tillsammans med ukrainska myndigheter säkerställa att ensamkommande barn från Ukraina kan upprätthålla kontakten med sin familj. Sverige bör även säkerställa att barn som flytt ges tillgång till snabbt psykosocialt stöd.

FN:s barnrättskommitté uttrycker djup oro över de inskränkningar som har skett inom lagstiftningen på området och de konsekvenser de har medfört för barn i fråga om familjeåterförening, möjlighet till permanenta uppehållstillstånd och social trygghet. Kommittén uttrycker också oro över de förslag om ytterligare inskränkningar som presenterats av regeringen och dess

samarbetsparti SD i det så kallade Tidöavtalet. Exempelvis vill man enligt Tidöavtalet göra det än svårare för personer med uppehållstillstånd som alternativt skyddsbehövande att kunna återförenas med sin familj, samt införa en anmälningsplikt för myndighetspersoner som kommer i kontakt med personer som vistas utan giltiga uppehållstillstånd i Sverige. Tidöavtalet vill även begränsa den enskildes rättigheter under asylprocessen så långt som det är möjligt enligt EU-rätten, vilket betyder begränsad rätt till tolk och offentligt biträde under processen.

FN:s barnrättskommitté har presenterat ett antal rekommendationer⁴⁵ där den uppmanar Sverige att säkerställa att rättigheter för barn på flykt eller i migration uppfylls fullt ut.

Bland annat vill kommittén att Sverige ska:

- Vidta åtgärder för att säkerställa att barn som flytt snabbt får tillgång till psykosocialt stöd. Barn i migration löper ökad risk att utveckla eller fördjupa psykisk ohälsa – tidiga och adekvata stödinsatser är viktiga för att motverka den risken.
- Säkerställa barns delaktighet och barns rätt att komma till tals. Barns åsikter måste beaktas och tillmätas tyngd.
- Ytterligare stärka barnrättsperspektivet i asylprocessen. För att göra det framhåller kommittén att handläggningstiderna måste förkortas, att ensamkommande barn omedelbart ska få en god man förordnad samt att barnet får tillgång till bland annat hälsovård och skola.
- Vidta åtgärder för att säkerställa att barnets bästa beaktas i första hand i asylprocesser. Barns asylansökningar måste bedömas individuellt och prövas ur ett barnperspektiv.

FN:s barnrättskommitté uttrycker djup oro över de inskränkningar som har skett inom lagstiftningen på området och de konsekvenser de har medfört för barn i fråga om familjeåterförening, möjlighet till permanenta uppehållstillstånd och social trygghet.

⁴⁴ barnombudsmannen.se/barnkonventionen/fns-barnrattskommite-och-sveriges-rapporter/
⁴⁵ regeringen.se/globalassets/regeringen/dokument/socialdepartementet/barnets-rattigheter/crc_c_swe_co_6-7_51663_svensk-version-final.pdf

OLGA, 16 ÅR, BERÄTTAR

” Jag gick i nian i Ukraina när kriget kom. Jag bodde då med min mamma, hennes man och min lillebror. Livet var bra, jag hade lärt mig att göra naglar och planerade att plugga medicin. Men så bombades vår stad och vi var tvungna att fly. Jag, min mamma och lillebror tog oss till Sverige via Polen, till mammas kusin.

I början förstod jag inte att vi var i Sverige, för alla vi mötte pratade ukrainska eller ryska. De första två månaderna kändes det lite som om vi var på semester. Allt var nytt och vi planerade att snart åka hem igen.

Den första tiden, mars till juni, bodde vi på ett boende tillsammans med andra ukrainska familjer. Först var vi bara tre familjer och vi hade det väldigt mysigt. Lite senare blev vi 37 familjer, vilket gjorde att det blev svårare att hålla ordning och det blev lite tjafs ibland. På boendet var vi i alla fall inte ensamma, alla var i samma situation och hade samma problem. Vi fick också råd, hjälp och stöd från ukrainsktalande volontärer.

I maj började jag i skolan. Då gick alla ukrainska barn i samma klass. Eleverna var mellan 8 och 18 år och många av lärarna var vikarier som inte visste så mycket. Efter sommaren delade de på oss och jag fick gå i en egen klass. En lärare från Tyskland ställde upp mycket för mig och mina klasskompisar, han gick och åt pizza med oss och var noggrann med att se till att alla barn hängde med även om vi var olika gamla och kunde olika mycket. De svenska lärarna gav oss bara ett papper och sa att vi skulle komma fram om vi hade frågor. Ingen vuxen här i Sverige har frågat mig om hur jag mår eller om jag behöver stöd eller hjälp.

JAG KÄNDE MIG GANSKA tom inombords i början. Det var en helt ny situation att inte ha resten av slakten runt mig. Jag fick stöd av andra ukrainare som var i Sverige men det var svårt att prata med vänner och släkt som var kvar i Ukraina. De förstod inte att situationen är svår även här. Det är svårt att börja från noll, komma in i skolan och samhället och att lära sig ett nytt språk. Vänner i Ukraina blev ledsna och avundsjuka när jag berättade att jag gick till skolan själv. Det var två olika världar. För att kunna fokusera bestämde jag mig för att inte ha så mycket kontakt med dem. Det gav mig skuldkänslor. I Ukraina bombas det ju, och de har ingen el, ingen mat.

Efter en tid delades gruppen som vi bodde

tillsammans med. När jag och min familj fick flytta till en lägenhet blev vi helt ensamma, vilket var jobbigt och stressande. Vi kunde inte språket och var tvungna att ta reda på all information själva. Det kom inte längre några volontärer, däremot fick vi ibland besök av en kvinna från kommunen. Hon berättade om olika aktiviteter men var inte så behjälplig när vi hade frågor om byråkratin eller behövde annan information.

Jag tycker fortfarande att det är mycket svårt med otydligheten och osäkerheten inför framtiden – ångesten och stressen växer för varje dag. Kommer jag att kunna söka asyl i september, kommer jag få rätt att studera på universitetet i Sverige eller ska jag i stället satsa på skolan och universitetet i Ukraina? På grund av osäkerheten kan jag inte planera något. Nu håller jag i gång skolarbetet i både svensk och ukrainsk skola eftersom jag inte vet vilka dörrar som kommer vara öppna för mig i framtiden.

FÖR ATT MÅ BRA försöker jag träffa vänner, gå ut, åka till stan. Göra olika saker för att tänka på något annat. Jag har ingen önskan om professionell hjälp, jag pratar om mina känslor och problem med vänner och familj. Jag tycker att svenskarna är ganska stängda och har egentligen inga relationer med svenskar. Jag har försökt ta kontakt med svenskar på gatan men det blev inte alls bra, folk tittade på mig som om jag vore galen.

Ibland får vi brev från Migrationsverket, som vi översätter via appar eller med hjälp av mammas kusin. I kontakten med Migrationsverket har språket ställt till det. Ibland har vi haft en polsk tolk som förstår lite ukrainska men oftast har det pratats svenska eller engelska. Det har känts som att vi måste ta strid för att få veta vad som ska hända, vad vi ska göra, om vi får stanna.

Jag vill väldigt gärna stanna i Sverige, jag tror att det skulle vara det bästa. Då kan jag studera och ta lån. För min lillebror skulle det vara svårare eftersom han inte kan läsa och skriva på ukrainska än. Det gör det svårare att klara den svenska skolan. Om vi inte får stanna tills jag är 18 år kommer jag behöva följa med min mamma som vill tillbaka till Ukraina. Men om jag får drömma är jag svensk medborgare om fem år och studerar på universitetet. Jag vill sluta leva bara för dagen och ser min framtid här i Sverige. Inte i Ukraina i alla fall. Men just nu råder en stor osäkerhet om allting.”

”

Jag vill sluta leva bara för dagen och ser min framtid här i Sverige.

Olgas medskick till vuxna:

- Ge unga rätt att kunna studera vidare i Sverige. I exempelvis Norge och Tyskland har man rätt att studera vidare, men i Sverige riskerar vi att bli tvungna att lämna och då har studietiden här varit förgäves.
- Skapa en snabbare och smidigare väg in i SFI.
- Prioritera engelskan som språk högre i skolan. Det är viktigt att kunna engelska lika bra som svenska för att klara studier och studera vidare. Många från Ukraina kan inte engelska, vilket bromsar allt för dem.
- Höj ersättningen för ukrainare som fått stanna enligt massflyktsdirektivet. Den som fått asyl har många fler rättigheter – de får studera, läsa SFI, och får ett personnummer. Jag önskar att ukrainare skulle få samma rättigheter. .

Förslag för bättre stöd och hjälp

Idag finns det stora utmaningar och brister i det svenska mottagningssystemet. För barn och familjer som flytt till Sverige är det inte bara asylprocessen som kan bli lång och osäker. Det råder också stor osäkerhet kring hur länge man får stanna och vad som gäller för bland annat boende, ekonomi och vård. En långvarig osäkerhet och tillfällighet ger dåliga förutsättningar för barn och familjer att må bra och att bygga sig ett nytt liv i Sverige.

Sverige har de senaste åren tagit emot många barn och familjer som flytt. Många gånger har de upplevt svåra och traumatiserande händelser i landet de flytt från och under flykten hit. Utifrån den kunskapen är det inte förvånande att barn som flytt utgör en riskgrupp för att drabbas av psykisk ohälsa. En viktig kunskap att ta med från forskningen är dock att mottagandet i det nya landet har avgörande betydelse för barnets psykiska hälsa. Sverige som mottagarland har alltså stora möjligheter att ge barnen förutsättningar att utvecklas och uppnå en god psykisk hälsa.

EN MIGRATIONSLAGSTIFTNING I FÖRÄNDRING SKAPAR KONSEKVENSER FÖR BARN

Under perioden när Sverige har tagit emot många barn och familjer som flytt har migrationslagstiftningen genomgått stora förändringar. Dessa förändringar har resulterat i att barns faktiska möjlighet att få sina rättigheter tillgodosedda till stor del beror på vilken grund för uppehållstillstånd föräldrarna har. Bris ser också att förändringarna har inneburit en försämring för barn som söker asyl, exempelvis möjligheten till familjeåterförening. Ytterligare en konsekvens är att det har blivit svårt för barn och familjer att få korrekt och uppdaterad information om vilka rättigheter de har och hur deras framtida rättigheter kommer att se ut. Detta gäller inte minst de barn som fått uppehållstillstånd enligt massflyktsdirektivet som inte vet hur deras framtid kommer att se ut efter den 4 mars 2024.

Många barn och familjer berättar för Bris om svårigheterna med att leva under en långvarig tillfällighet och hur detta påverkar hela deras liv. Ali och Olga beskriver hur denna osäkerhet påverkar livet och måendet i vardagen men också hur det påverkar deras tankar och drömmar om framtiden.

De senaste årens förändringar oroar inte bara organisationer och aktörer inom Sverige. FN:s barnrättskommitté uttrycker djup oro över de inskränkningar som har skett inom lagstiftningen på området och de konsekvenser dessa har medfört för barn i fråga om familjeåterförening, möjlighet till permanenta uppehållstillstånd och social trygghet.

BARN SOM FLYTT LÖPER ÖKAD RISK ATT VÄXA UPP MED SÄMRE LEVNADSVILLKOR

Alla barn som vistas i Sverige, oavsett om de har uppehållstillstånd eller inte, har samma rättigheter. Det gäller bland annat rätten till utbildning, bästa uppnåeliga hälsa och en skälig levnadsstandard. Inget barn får diskrimineras eller utsättas för negativ särbehandling. Ändå växer barn i Sverige upp under vitt skilda villkor. Det gäller i hög grad också barn som flytt hit.

Sverige måste kunna erbjuda barn och familjer som kommer hit ett stabilt och tryggt boende, en kontinuerlig utbildning av god kvalitet och ett ekonomiskt stöd som säkerställer en skälig levnadsstandard. Idag ser det inte ut så. Dagersättningen (LMA) har inte höjts sedan den infördes

Foto: Unsplash

1994, många barn och familjer har inte ett stabilt boende utan tvingas att flytta ofta, vilket i sin tur påverkar barnets utbildning. Utöver detta påverkas barns och familjers möjligheter till vård, stöd och utbildning av vilken kommun barnet bor i. Allt detta bidrar till att öka de ojämlika uppväxtvillkoren.

Barn och föräldrar berättar för Bris om hur alla dessa faktorer påverkar deras mående och livssituation i stort. Bassmas boendesituation, med många och ofta snabba flyttar, har påverkat hennes mående och gjort att hon har känt sig annorlunda. Boendesituationen handlar också om hur många människor som bor i samma boende. För Olga blev ett boende som först varit positivt, istället negativt när alltför många familjer flyttade in.

Bris får många frågor från föräldrar och barn om hur olika instanser såsom exempelvis vård och skola fungerar i Sverige. Barn lär sig ofta språket snabbare än föräldrarna och det är inte ovanligt att barn därför tar stort ansvar för kontakter med olika samhällsinstanser. Föräldrar behöver ges grundläggande samhällsinformation som är avgörande för familjelivet i Sverige. Detta är viktigt både för att stärka föräldraskapet i det nya landet och för att avlasta barnen från ansvar.

VIKTEN AV STÖD

Barn som flytt utgör en heterogen grupp som inte bara kommer från olika bakgrunder och har varit med om vitt skilda saker före och under

flykten – de har också olika förutsättningar för att hantera sina upplevelser och att navigera i den nya tillvaron. Det måste tas hänsyn till de olika förutsättningar och behov som finns hos barnen. Gemensamt hos gruppen är dock att de bär på erfarenheter av att ha frångått sitt sammanhang och har ett behov av att få en stabil och trygg tillvaro.

Forskning visar att två av de viktigaste skyddsfaktorerna för att människor som genomgått en kris ska kunna återhämta sig är det sociala stödet och ett tryggt och stabilt nätverk. Detta gäller inte minst barn som flytt. För Bris berättar barn om vikten av föräldrar som mår bra och vänner som man kan få stöd av och göra roliga saker med för att få en paus från jobbiga tankar, känslor och minnen. Barn berättar även om saknad och sorg över viktiga personer och sammanhang som förlorats i flykten. Många barn som Bris möter känner sig ensamma och vill ha råd om hur de kan träffa vänner och känna gemenskap med människor i Sverige.

En viktig del av mottagandet är att föräldrar ges stöd, både i sitt mående och i sin föräldraroll – det behöver Sverige som mottagarland säkerställa. En minst lika viktig del är att barn som flytt får ett gott bemötande av alla oss vuxna som finns inom exempelvis förskolan, skolan, vården, barnets fritidsaktiviteter och i samhället i stort. Utöver ett gott bemötande där barnet känner sig sett och inkluderat kan vi bidra till att barnet får ett nytt socialt skyddsnett här i Sverige.

Foto: Unispesh

I Alis berättelse kan vi se betydelsen av viktiga vuxna som såg, bekräftade, lyssnade och fanns där för honom. På samma sätt kan vi lära från Olgas beskrivning av vuxna som inte ser eller ställer frågor och hur det bidrar till en känsla av isolering och utanförskap.

Förutom stöd från den närmsta familjen och nätverket kan barnet även behöva professionellt stöd och/eller behandling. Detta påtalas också av FN:s barnrättskommitté, som påpekar att rätten till vård och bästa uppnåeliga hälsa inte kan vara beroende av var i landet barnet bor. Utifrån samlad kunskap om tidiga insatser i olika kontexter dras slutsatserna att psykosociala insatser för barn som flytt bör vara traumainformerade, resiliensinriktade och utformade utifrån barnets behov. För att de barn som behöver det ska ges möjlighet till professionellt stöd och hjälp

behöver vuxna runt barnen ha kunskap som gör att de kan identifiera behov och sedan erbjuda hjälp eller hänvisa barnen vidare. Många barn som Bris möter har inte blivit erbjudna någon annan form av stöd eller hjälp från samhället. Detta trots att behovet finns och att barnen upplever Bris stöd som hjälpsamt.

Hur Sverige tar emot barn som flytt påverkar varje enskilt barn. Det handlar dels om hur praktiska saker såsom boende och ekonomi organiseras, dels om migrationsrättsliga förutsättningar. Mottagandet handlar också om vilka attityder som finns i samhället i stort och hur barn och familjer blir bemötta och inkluderade.

Till höger ser du sex rekommendationer till beslutsfattare för ett Sverige som i högre grad uppnår sitt viktiga åtagande som mottagarland, samt fyra råd till dig som möter barn som flytt.

Bris vill se:

→ **En utlänningslag som stärker barnets rättigheter där bland annat rätten till familjeåterförening och permanenta uppehållstillstånd är två viktiga delar.**

Bris oroas över de förändringar inom migrationslagstiftningen som har skett under de senaste åren och som resulterat i försämringar för barn som flytt. Att leva i ovisshet och med pressade föräldrar under stor del av sin uppväxt ger barn avsevärt sämre förutsättningar att må bra och växa upp till trygga individer.

→ **Att barnkonsekvensanalyser görs på framtida förslag och förändringar i lagstiftning, praxis och organisering av instanser som påverkar barn som flytt.**

De senaste årens ändringar i migrationslagstiftningen har helt eller delvis saknat analyser ur ett barnrättsperspektiv. Bris ser att barnkonsekvensanalyser även har saknats i praxis och organiseringen av mottagandet, exempelvis åldersbedömningar, boendesituationen och tillgången till vård för människor i asyl. Barnkonventionen är svensk lag och en barnkonsekvensanalys måste därmed genomföras på alla framtida förslag som påverkar barn.

→ **Att dagersättningen (LMA) höjs till en nivå som säkerställer barns rätt till en skälig levnadsstandard.**

Barn som flytt löper större risk att växa upp med sämre levnadsvillkor. Att leva i en ekonomiskt utsatt situation under lång tid påverkar barnets möjligheter att få sina rättigheter tillgodosedda. Ekonomisk utsatthet ökar risken för stress, konflikter, våld och psykisk ohälsa inom familjen. Familjer med migrationsstatus ges olika ekonomiska ersättningar beroende på föräldrarnas grund för uppehållstillstånd. Nivån på dagersättningen har inte höjts sedan den infördes 1994 och innebär idag att barn växer upp under existensminimum.

→ **Riktade insatser för stärkt tillgång till snabbt psykosocialt stöd för barn som flytt. I detta arbete behöver medel riktas för en jämlik tillgång till stöd.**

Barn som flytt utgör en riskgrupp för att utveckla psykisk ohälsa och barnets faktiska möjligheter till stöd är avgörande för barnets hälsa. Bris ser att tillgången till och kvalitén på psykosocialt stöd skiljer sig åt beroende på var i landet barnet bor. FN:s barnrättskommitté påtalar att det är viktigt att barn i migration ges tillgång till snabbt psykosocialt stöd.

→ **Att ett målgruppsanpassat föräldraskapsstöd ges till alla nyanlända föräldrar som en del av mottagandet.**

Det sociala stödet, bland annat från den egna familjen, är en av de viktigaste skyddsfaktorerna för barn. Det gäller inte minst barn som återhämtar sig efter en kris eller ett trauma. Genom stöd till föräldrar stöttas barnen. Bris ser att tillgången till och kvalitén på föräldraskapsstöd skiljer sig åt beroende på var i landet familjen bor.

→ **En trygg förskola och skola för alla barn oavsett om barnet har uppehållstillstånd eller inte.**

Varje barn som vistas i Sverige har rätt till utbildning. Det gäller även barn som saknar uppehållstillstånd. Förskolan och skolan är inte bara en plats där barnet ges tillgång till utbildning utan även en plats där sociala relationer byggs och normalitet och tillit till vuxna kan återskapas. Det är ytterst viktigt att varje barn upplever förskolan och skolan som en trygg och säker plats. Bris oroas över politiska förslag som inskränker på barnets trygghet.

Råd till dig som möter barn som flytt:

Möt barnet där barnet befinner sig

- Många av de akuta behoven hos barn som kommer till Sverige är gemensamma, såsom behov av boende, socialt stöd och information. Men varje barn har också sina unika behov, erfarenheter och personliga förutsättningar att hantera sin tillvaro. Ett gott bemötande handlar alltid om att se individen och de specifika behov just det barnet har, just då.

Våga fråga

- Vi skyddar inte barn genom att inte prata om sådant som är svårt – tvärtom. Att ensam bära på tunga erfarenheter under alltför lång tid skapar på sikt stor risk för psykisk ohälsa. Därför måste alla vi vuxna som möter barn som flytt våga ställa frågor, samtala och lyssna. Vi måste också ha tid och kraft att ta emot de berättelser som kommer till oss. samt ha kunskap om hur vi, vid behov, kan hjälpa barnet vidare.

Informera

- Saknar barnet någon information för att känna en större kontroll och bli lugnad? Var vänlig när du svarar på barnets frågor och var uppmärksam på hur svaret tas emot. Informera om stöd som finns att få och hjälp barnet vidare vid behov. Det kan handla om praktiska saker men även om aktiviteter eller psykosocialt stöd.

Du är viktig!

- En vanlig konsekvens för barn som upplevt en kris är att tilliten till att vuxna finns där, kan stötta och hjälpa en vid behov går förlorad. Genom att visa omsorg hjälper vi barnet att återfå tron på att det finns tillitsfulla och trygga vuxna vilket är läkande och hjälpsamt för barnet. Genom omsorgen möjliggör vi även att barnet känner att hen får vara med, tillhöra och känna gemenskap vilket också är viktigt för att ett barn ska kunna återhämta sig och må bra.

AGENDA 2030

REFERENSER

På ett FN-toppmöte i New York i september 2015 antog världens stats- och regeringschefer överenskommelsen "Förändra vår värld: Agenda 2030 för hållbar utveckling". Agendan gäller till 2030 och innehåller en handlingsplan med 17 mål och 169 delmål som ska leda världen mot en hållbar framtid. Agendans mål är universella och gäller alla länder, även Sverige.

Målen är odelbara och utgår från tre dimensioner av hållbar utveckling: den ekonomiska, sociala och miljömässiga. Under de kommande 15 åren kommer Agenda 2030 bidra till handlingar och politik som får en avgörande betydelse för mänskligheten. Flera av målen och delmålen rör barns rättigheter direkt och kompletterar barnkonventionen. De är därför särskilt angelägna för Bris.

Bris bidrar på olika sätt till måluppfyllelsen av Agenda 2030, både i Sverige och globalt. Vi stödjer barn som har det svårt på olika sätt och vars rättigheter kränks, vi gör barns röster hörda i samhället och vi påverkar politiker och beslutsfattare dels i Sverige, dels globalt genom vår internationella paraplyorganisation Child Helpline International (CHI), för att säkerställa att varje barn får sina rättigheter tillgodosedda. Bris långsiktiga plan "För alla barn alltid" sträcker sig mellan 2021 och 2025. Den innebär att Bris under denna period särskilt kommer att fokusera på att finnas där barn finns och för alla barn alltid, ha en stark regional närvaro, arbeta för att samhället ska tillgodose barnets rättigheter och för att vara en inkluderande rörelse.

Bris fokuserar därför i första hand på Agendans mål 3 om att säkerställa hälsosamma liv och främja välbefinnande för alla i alla åldrar, mål 5 om jämställdhet och mål 16 om fredliga och inkluderande samhällen.

Barnombudsmannen. www.barnombudsmannen.se/barnkonventionen/fns-barnrattskomite-och-sveriges-rapporter/

Borsch, A.S., et al. (2019). Health, education and employment outcomes in young refugees in the Nordic countries: a systematic review. *Scandinavian journal of public health*, 47(7): p. 735-747.

Bradby, H., et al., Visibility, resilience, vulnerability in young migrants. *Health*, 2019. 23(5): p. 533-550.

Bürgin, D., et al. (2022). Impact of war and forced displacement on children's mental health—multi-level, needs-oriented, and trauma-informed approaches. *European child & adolescent psychiatry*, 31(6): p. 845-853.

Delmi. (2017:6) Invandring i medierna – hur rapporterar svenska tidningar?

European Commission. (2023-09-27). Migration and Home Affairs, Temporary protection, home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/common-european-asylum-system/temporary-protection_en

ESO. (2023:8) Karriärer och barriärer – en ESO-rapport om skolgång och etablering för unga med utländsk bakgrund.

Fazel, M., Reed, R.V., Panter-Brick, C. & Stein, A. (2012). Mental health of displaced and refugee children resettled in high-income countries: risk and protective factors. *Lancet*, 379(9812), 266-282.

Fazel, M. and T.S. Betancourt. (2018). Preventive mental health interventions for refugee children and adolescents in high-income settings. *The Lancet Child & Adolescent Health*, 2(2): p. 121-132.

FN:s barnrättskommittés rekommendationer, regeringen.se/globalassets/regeringen/dokument/socialdepartementet/barnets-rattigheter/crc_c_swe_co_6-7_51663_svensk-version-final.pdf

Herz, M. & Lalander, P. (2017). Being alone or becoming lonely? The complexity of portraying 'unaccompanied children' as being alone in Sweden. *Journal of Youth Studies*, 20(8), 1062-1076.

Ho, S., et al. (2019). Intersectoral and integrated approaches in achieving the right to health for refugees on resettlement: a scoping review. *BMJ open*, 9(7): p. e029407.

Hughes, N. & Beirens, H. (2007). Enhancing educational support: toward holistic, responsive and strength-based services for young refugees and asylum-seekers. *Children & Society*, 21, 261-272.

Hylander, I. & Guvå, G. (2017). Elevhälsa som främjar lärande: om professionellt samarbete i retorik och praktik. (1. Uppl.). Lund: Studentlitteratur.

Höhne, E., et al. (2020). A systematic review of risk and protective factors of mental health in unaccompanied minor refugees. *European Child & Adolescent Psychiatry*, p. 1-15.

Jepson Wigg, U. (2011). Nytt land och ny skola. Berättelser om att bryta upp och börja om. Liber: Stockholm.

Kaukko, M. & Wernesjö, U. (2016). Belonging and participation in liminality: Unaccompanied children in Finland and Sweden. *Childhood*, 24(1), 7-20.

Kungliga Vetenskapsakademien. (2010). School, learning and mental health: a systematic review. Stockholm: Kungliga Vetenskapsakademien.

Lampa, E., A. Sarkadi, and G. Warner. (2021). Implementation and maintenance of a community-based intervention for refugee youth reporting symptoms of post-traumatic stress: lessons from successful sites. *International journal of environmental research and public health*, 18(1): p. 43.

Lundberg, A. & Lind, J. (2017). Technologies of displacement and children's right to asylum in Sweden. *Human Rights Review*, 18(2), pp. 189-208.

Läkartidningen. (2014). 111:CTFR, lakartidningen.se/opinion/signerat/2014/03/slopa-uttrycket-ward-som-inte-kan-ansta

Mattelin, E., et al. (2022) A systematic review of studies on resilience and risk and protective factors for health among refugee children in Nordic countries. *Eur Child Adolesc Psychiatry*, p. 1-34.

Migrationsinfo. (2023-09-27). Ensamkommande barn, migrationsinfo.se/migration/sverige/asyl-sokande-i-sverige/ensamkommande-barn

Migrationsverket. dnr 1.3.4-2022-26331 - Tematisk kvalitetsuppföljning avseende asylsökande barn i familj

Migrationsverket. (2023-06-01). Info om uppehållstillstånd enl massflyktsdirektivet, migrationsverket.se/privatpersoner/skydd-enligt-massflyktsdirektivet.html

Migrationsverket. (2023-08-25). Ekonomiskt stöd till asylsökande, migrationsverket.se/privatpersoner/skydd-och-asyl-i-sverige/medan-du-vantar/ekonomiskt-stod.html

Migrationsverket statistik. (2023-09-27). migrationsverket.se/om-migrationsverket/statistik.html

NCK Nationellt Centrum för Kvinnofrid. (2023-09-29). Barn som upplever våld.

Randell, E. and F. Osman. (2021). Living in the Shadow of Political Decisions: Former Refugees' Experiences of Supporting Newly Arrived Refugee Minors. *Journal of Refugee Studies*, 34(4), p. 4121-4139.

Sarkadi, A., E. Lampa, and G. Warner. (2023). Promoting an Understanding of Forced Migration Among Host Country Children and Exploring Their Views on Refugee Children's Needs. *Journal of Immigrant and Minority Health*, 25(1), p. 237-240.

Scharpf, F., et al. (2021). A systematic review of socio-ecological factors contributing to risk and protection of the mental health of refugee children and adolescents. *Clinical Psychology Review*, 83, p. 101930.

Sleijpen, M., et al. (2017). Lives on hold: A qualitative study of young refugees' resilience strategies. *Childhood*, 24(3), p. 348-365.

Solberg, Ø., et al. (2021). Health-related quality of life in refugee minors from Syria, Iraq and Afghanistan resettled in Sweden: a nation-wide, cross-sectional study. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*, p. 1-12.

Stretmo, L. (2018). Ungdomstid i (oviss) väntan – Mottagande av ensamkommande barn i Nacka kommun. Botkyrka kommun.

Warner, G., B. Keeshin, and A. Sarkadi. (2021). Mapping trauma support onto the shifting landscape of seeking refuge in Sweden: insights from an ongoing programme of research on refugee minors' mental health. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 30, p. 1995-1996.

Watters, C. (2008). Refugee children: towards the next horizon. London: Routledge.

WHO. (2018). Report on the health of refugees and migrants in the WHO European region: no public health without refugee and migrant health.

OM BRIS

Bris är en barnrättsorganisation som står upp för barnets rättigheter genom att stödja barn utifrån barnets behov, mobilisera samhället och påverka beslutsfattare genom att göra barns röster hörda. Bris vision är ett samhälle där barnets rättigheter tillgodoses. Bris driver den nationella stödlinjen 116 111 för barn i Sverige.

Du som är under 18 år och vill ha stöd är välkommen att höra av dig till oss på Bris. Du kan skriva eller ringa 116 111, vi har alltid öppet – även på natten. Hos Bris kan du också träffa en kurator eller gå i stödgrupp och träffa andra barn med liknande erfarenheter. Bris har specifika stödgrupper för barn som flytt. Du kan läsa mer om dem i den här rapporten och på bris.se.

Arenavägen 61
122 77 Johanneshov
Box 101 47, 121 28 Stockholm
Telefon: 08-598 888 00

bris.se
Instagram: [@bris116111](https://www.instagram.com/bris116111)
Facebook: [facebook.com/BRIS](https://www.facebook.com/BRIS)
Twitter: [@BRISpress](https://twitter.com/BRISpress)
Swish: 9015041

BRIS

